

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT KOPER
Dodiplomski visokošolski strokovni študijski program Management

Diplomska naloga

POSLOVNA ETIKA OBRTNIKOV IN PODJETNIKOV

Mentor: doc. dr. Tonči A. Kuzmanić

KOPER, 2006

DANIELA ŽAGAR

POVZETEK

Raziskovalna naloga je usmerjena v oceno stanja poslovne etike pri obrtnikih in podjetnikih na Gorenjskem. Rezultati kažejo, da obrtniki in majhna podjetja pri poslovanju dajejo nizko prioriteto etičnim vrednotam. Oboji so mnenja, da jih že samo dejstvo, da opravljajo gospodarsko dejavnost, potiska v neetična ravnanja. Njihovo ravnanje je odvisno od okoliščin in prilagojeno interesom podjetja. Zavedajo se svojega neetičnega vedenja. Poslovno etiko najbolj rahljajo neurejeni odnosi v družbi, za katere sta glavna krivca država z neustrezno zakonodajo in plačilna nedisciplina. Za izboljšanje stanja podjetniške kulture bi moral največ narediti izobraževalni sistem, stanovske organizacije podjetnikov in država.

Ključne besede: poslovna etika, morala, obrtnik, podjetnik, interesi, konkurenčnost

ABSTRACT

The study is carried out to assess state of business ethics in Gorenjska small business from the point view of craftsman and entrepreneurs. The survey results indicate that craftsman and small companies give low priorities to ethics with other values in the business culture. They both share the opinion that already the fact, that they perform an economic activity is the reason for being pushed into non-ethical actions. Their acting depends of circumstances and is adapted to the interests of the enterprise, being aware of their non-ethical acting. Their code of practice is mostly disturbed by unsettled relationship within the society. The major actors of guilt are the state with inadequate legislation and late payments. For improvement of the entrepreneurial culture, more should be done by the educational system, rank organizations of entrepreneurs and by the state itself.

Key words: Business Ethics, Moral, Craftsman, Entrepreneur, Interests, Competition

UDK 658.01:316.74:174(043.2)

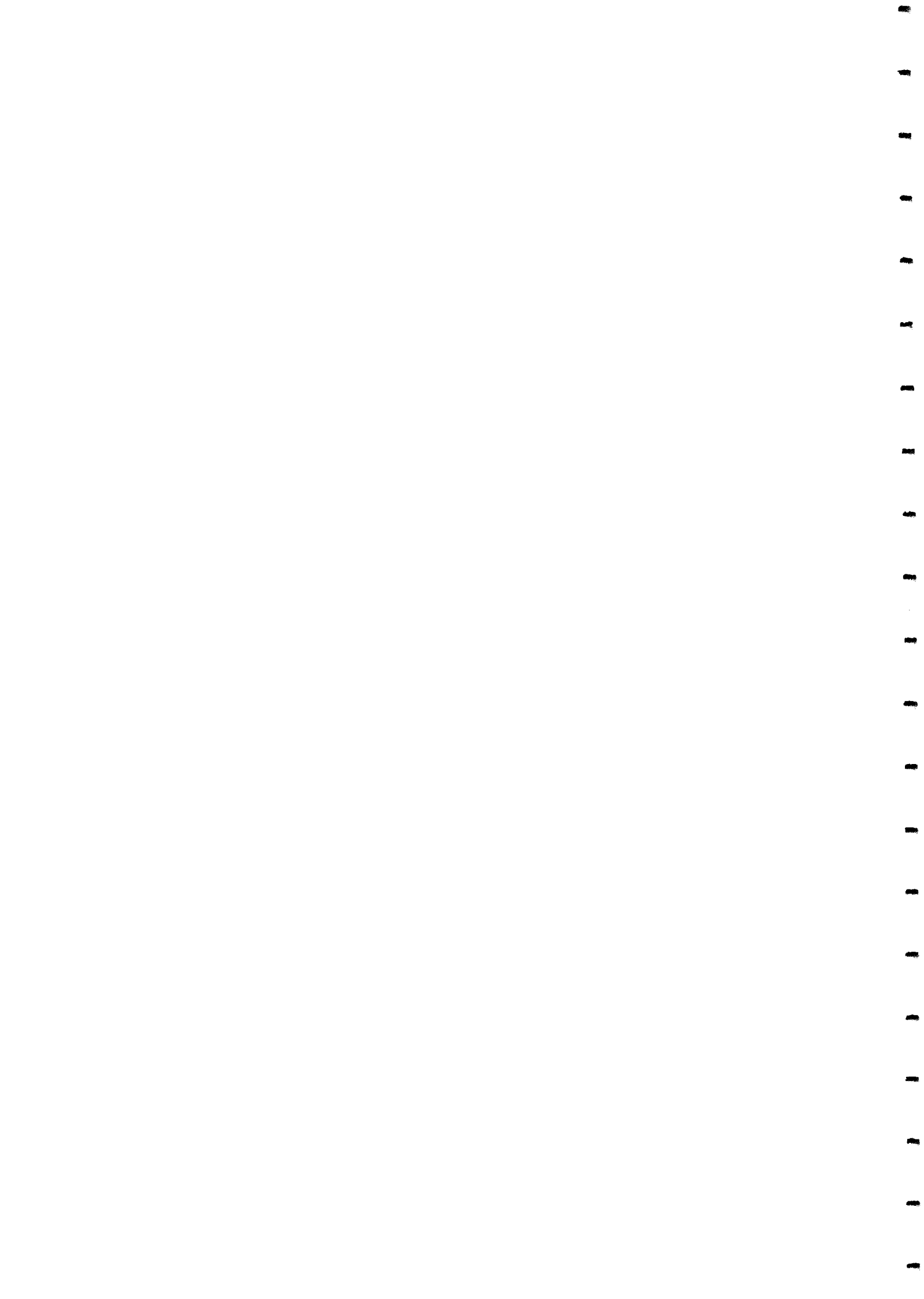
VSEBINA

1 Uvod	1
1.1 Opredelitev problema, ki je predmet obravnave	1
1.2 Namen in cilj diplomske naloge.....	2
1.3 Predpostavke in omejitve	3
2 Morala in etika	5
2.1 Opredelitev morale.....	5
2.2 Opredelitev etike	6
2.2.1 Opredelitev poslovne etike	9
2.2.2 Osnovna načela poslovne etike	9
2.2.3 Razlogi za potrebo po poslovni etiki	12
2.3 Družbena odgovornost gospodarstva v sodobni družbi	12
2.4 Etičnost podjetnika.....	15
2.5 Odnos podjetnikov do zaposlenih	15
3 Etične dileme podjetnika	17
3.1 Dileme posameznika pri poslovnem odločanju	17
3.2 Med zakonom in etiko.....	18
3.3 Podkupnine.....	20
3.4 Industrijska špionaža.....	21
4 Sodila za etično odločanje	23
5 Empirična raziskava – praktični del	27
5.1 Metodologija empirične raziskave	27
5.2 Načrt raziskave in vzorec anketirancev	27
5.3 Ugotovitve v etičnih stališčih fizičnih oseb- obrtnikov in pravnih oseb.....	31
5.3.1 Načelni odnos anketirancev do osebne in poslovne etike.....	32
5.3.2. Stališča anketirancev do odtujevanja resursov podjetja za osebno uporabo.....	34
5.3.3 Stališča anketirancev glede poneverjanja računov	34
5.3.4 Stališča anketirancev do podkupnine.....	34
5.3.5 Stališča anketirancev do poslovanja na podlagi industrijske špionaže ...	37
5.3.6 Stališča anketirancev do kršenja poslovne politike/etike.....	38
5.3.7 Stališča anketirancev glede etike poslovnih partnerjev	38
5.3.8 Stališča anketirancev v zvezi z zaposlenimi	39
5.3.9 Stališča anketirancev v zvezi z zaposlovanjem tujcev.....	41
5.3.10 Stališča anketirancev do laži	42
5.3.11 Stališča anketirancev v zvezi odnosom etika – družba oz. država	43
5.3.12 Stališča v zvezi etiko obrtnikov ter problemi in cilji poslovanja.....	46
5.4 Analiza rezultatov	48

6 Sklep	53
Literatura.....	55
Viri.....	55
Priloge	57

PONAZORILA

Slika 2.1 Etika – filozofija morale	8
Tabela 4.1 Temeljne etične dolžnosti.....	25
Tabela 5.1 Prikaz socio - demografske strukture anketirancev.....	30

1 UVOD

Obdobje zadnjega desetletja in pol je Sloveniji prineslo velike ekonomske in politične spremembe. To obdobje tranzicije je vzpodbudilo tudi številne razprave o poslovni etiki. Vzroke za to lahko iščemo v razpadu bivšega moralnega in vrednostnega sistema, ki je povzročil negotovost o tem, kaj je pravilno in sprejemljivo poslovno obnašanje. Tranzicijska faza je v naš prostor vnesla veliko zmede in nejasnosti. Krizi vrednot in etičnim dilemam je bila močno podvržena tudi podjetniška sfera. Gospodarska recesija, huda konkurenčna tekma in boj za obstanek so obrtnike in direktorje malih podjetij, podobno kot direktorje večjih podjetij, postavili pred dilemo, ali ravnati v interesu svojega podjetja, četudi dejavnosti in ukrepi ne bi bili častni in pošteni, ali se odpovedati dobičku in poslovati etično. K tem dilemam so pripomogle tudi počasne spremembe na področju zakonodaje, nasprotujoča si in nejasna pravila, ki dopuščajo »siva območja«, in država, ki prepočasi reagira na spremenjene okoliščine.

Podjetniki se zavedajo, da je etičnost nujen, čeprav ne zadosten pogoj za uspeh velikih in malih; samostojnih podjetnikov – fizičnih oseb in podjetij. Vsi gospodarski subjekti, ki ravnajo etično, ne bodo uspešni, vendar pa uspešni praviloma tudi ravnajo etično. Podjetja, ki ravnajo neetično, so slej ko prej kaznovana, kar se kaže v obliki nezadovoljstva zaposlenih, kupcev, medijev ali celo kazenskega pregona. Z etično vprašljivimi odločitvami je lažje dosegati rezultate le na kratki rok. Rezultati etičnega ravnanja se odražajo predvsem v srednje in dolgoročni uspešnosti podjetja.

1.1 Opredelitev problema, ki je predmet obravnave

V diplomskem delu želim prikazati odnos samostojnih podjetnikov – fizičnih oseb, ki opravljajo gospodarsko dejavnost in pravnih oseb - malih podjetij z gorenjske regije do poslovne etike. Od malih podjetnikov pričakujemo, podobno kot od velikih - da so njihove odločitve strokovno pravilne in etično dobre. V poslovnem okolju, kjer se pravila hitro menjajo, kjer poteka ostra konkurenčna borba, pogosto nastajajo ekonomske in druge težave. Podjetnik največkrat nima vseh potrebnih informacij in časa za premislek.

Uvod

da bi sprejel objektivno pretehtano odločitev, zato se posledično znajde v etičnih dilemah.

Predmet diplomskega dela je ugotoviti stališča in mnenja obrtnikov in podjetnikov do posameznih splošnih etičnih dilem in vprašanj v vsakdanjem življenju, predvsem pa pri poslovanju.

Diplomsko delo sestavljata dva dela. V prvem bom predstavila teoretična dognanja ekonomske in filozofske znanosti na področju etike in moralnega delovanja. Najprej bom opredelila temeljne pojme morale in etike. Dotaknila se bom etičnih dilem podjetnika, predstavila koncepte etike in zaključila s sodili za etično odločanje.

Drugi del diplomskega dela je praktičen. V ta namen sem pripravila empirično raziskavo, ki predstavlja jedro diplomske naloge. V tem delu bom skušala prikazati, kakšno je trenutno stanje na področju malega gospodarstva do poslovne etike.

Diplomsko nalogo bom zaključila z navedbo literature in virov ter s priložo, kjer so prikazani: vprašalnik, uporabljen v empirični raziskavi in podrobnejši rezultati empirične raziskave.

1.2 Namen in cilj diplomske naloge

Z obrtništvom se srečujem skozi celotno obdobje moje zaposlenosti, to je več kot dvajset let. Več kot deset let pa smo imeli obrt tudi v družini. Vedno me je zanimalo, zakaj beseda obrtnik v sebi nosi nekakšen negativen prizvok, nekaterim predstavlja ta beseda sinonim za »osebo, ki: obljublja, pa tega ne izpolni, računa več, kot je bilo prvotno dogovorjeno, hoče nekoga izkoristiti...«. odgovor na to vprašanje bom poskušala najti v okviru te naloge.

Namen diplomske naloge je proučiti etična stališča podjetnikov z gorenjske regije, ugotoviti, kaj najbolj vpliva na njihova etična stališča in s kakšnimi sredstvi vplivajo na etično raven ravnanja zaposlenih.

Poskušala bom poiskati odgovor na vprašanja:

- kaj ovira in kaj podpira etično presojanje in moralno delovanje podjetnikov,
- kakšne so reakcije podjetnikov v etično kočljivih situacijah,
- ali obstaja razlika med etiko obrtnikov - fizičnih oseb in etiko podjetnikov -

pravnih oseb,

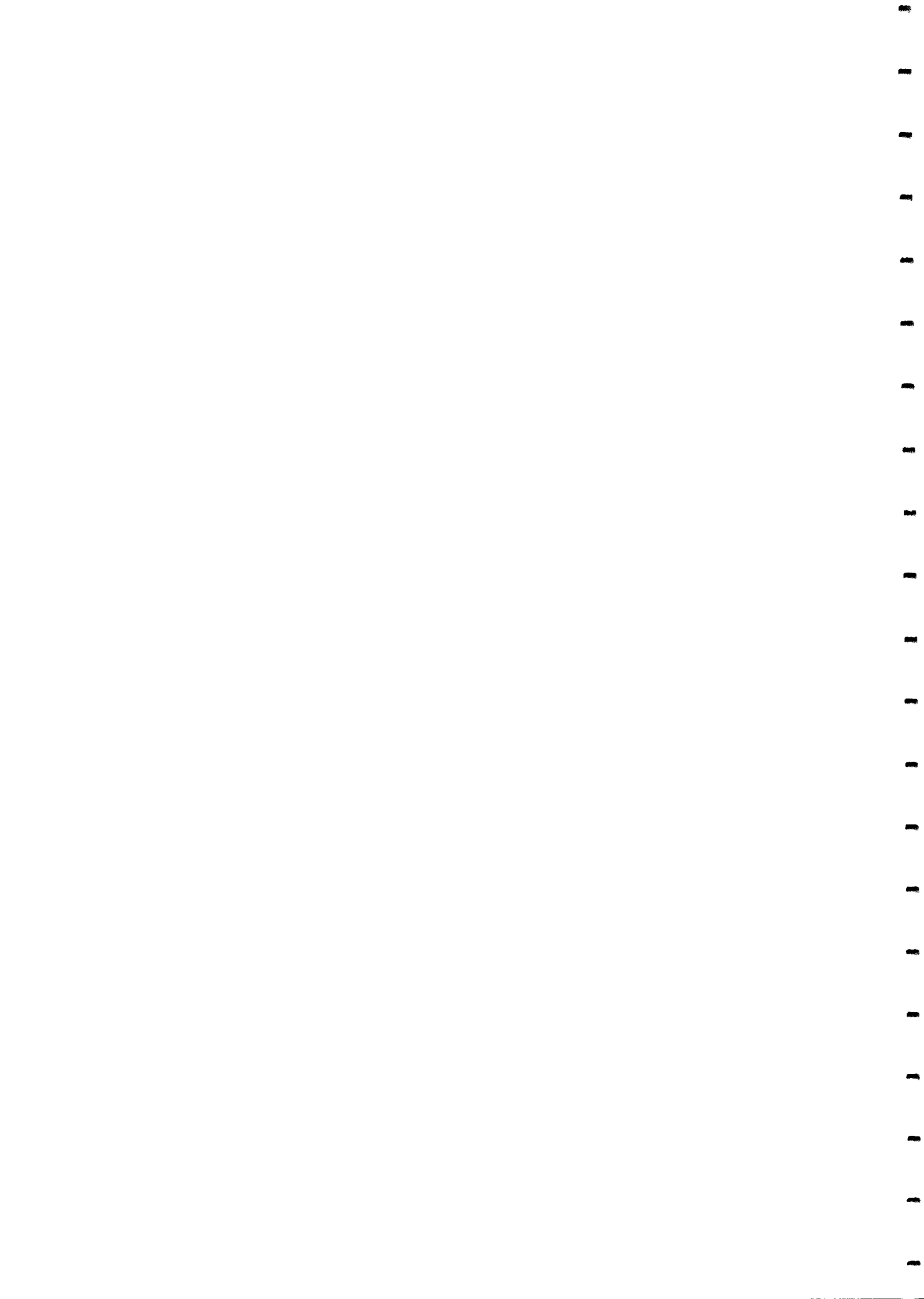
- kako doseči izboljšanje ravni poslovne etike na področju malega gospodarstva.

1.3 Predpostavke in omejitve

Temeljna teza, ki jo želim v diplomski nalogi dokazati, je ta,

- da etičnost pri poslovanju prinaša dolgoročne koristi;
- da med družbo (državo) in njenim odnosom do podjetništva (obrtništva) na eni strani ter poslovno etiko podjetnikov (obrtnikov) na drugi strani obstaja vzajemen odnos;
- da obstajajo načini za izboljšanje poslovne podjetnikov (obrtnikov).

Pri obravnavanju se bom omejila na samostojne podjetnike in pravne osebe Gorenjske, ki po določilih Zakona o gospodarskih družbah spadajo v kategorijo malega gospodarstva. Ker tovrstnih raziskav med obrtniki v Sloveniji ni, oziroma jih nisem zasledila, je glavna omejitev pri oblikovanju te raziskave literatura. Del vprašanj v anketi sem povzela po vzorcu že obstoječih anket, del vprašalnika pa sem oblikovala sama s pomočjo mentorja.

2 MORALA IN ETIKA

V tem poglavju so najprej opredeljeni pojmi: morala, etika, in poslovna etika. Nato sledi opis oblikovanja etičnih presoj pri poslovnih odločitvah. Našteti so tudi dejavniki etičnosti poslovnih odločitev in spoznanja iz empiričnega proučevanja poslovne etike.

2.1 Opredelitev morale

Moralo (iz lat. *mos* - običaj, nprav; *moralis* - nraven, moralen) lahko razumemo kot skupek norm, vrednot, idealov, ki so sankcionirani s posebno notranjo, subjektivno sankcijo, katero subjekt, oseba uporablja na samem sebi zaradi morebitnega kršenja omenjenih npravstvenih postavk. Morala je toliko bolj učinkovita, kolikor bolj je ponotranjena, kolikor bolj jo oseba osvoji. Takšna morala je povsem avtonomna: *slaba vest* človeka mnogo bolj nadzira in obvladuje kot sankcije zunanjih dejavnikov. Vsebino moralnih predpisov bi okvirno lahko opredelili tako: svetujejo, zahtevajo ali ukazujejo, kar je dobro, odsvetujejo, grajajo ali prepovedujejo, kar je zlo. Toda dobro in zlo variirata od družbe do družbe, iz obdobja v obdobje, v razredni družbi od razreda do razreda, od kulture do kulture, od nazorske grupacije do nazorske grupacije. Morala se torej v marsičem spreminja in je vse prej kot nekaj trdno obstoječega. Kljub spreminjanju pa v njej ostajajo vrednote in norme stalnice. Vedno se v zadnji konsekvenci uveljavijo tiste norme, ki jih družba potrebuje za svoj obstoj. Lahko govorimo o določenem družbenem pritisku na posameznike, da bi tiste npravstvene vsebine, ki konkretni družbi ustrezajo, sprejeli v svojo osebno moralo. Norm ne sprejema na temelju logičnega mišljenja, pač pa tako, da v življenju, v praksi uvidi, kaj je za obstoj njega samega in skupine bolje ali celo nujno. Moralni napredek človeka je prav v tem, da je za etične norme in sodbe iskal vir vse bolj v svoji lastni etični zavesti, da je torej ponotranjal izvire etičnega presojanja, medtem ko je hkrati nenehno razširjal predmet svojega moralnega presojanja od svoje ožje rodovne, plemenske, družinske ali narodne skupine do vsega človeštva. Razvoj morale kaže na navidezno protisloven proces: vse večji *individualizem*, kar zadeva izvor ali osebni značaj etičnega presojanja in vse večji *univerzalizem* glede samega predmeta etične presoje. (Sruk, 1999, 305-307).

Morala se skratka, po eni plati ves čas spreminja, po drugi pa obstajajo v njej vrednote in norme stalnice, ki jo povezujejo in osmišljajo.

2.2 Opredelitev etike

Etika (iz starogr. *ethos* - običaj, nrav) je filozofska disciplina, ki se ukvarja s tematiko človeškega hotenja in ravnanja z vidika dobrega in zlega, moralnega in nemoralnega. Je teoretična filozofska refleksija o npravnosti, o pojavih in procesih, ki so moralno relevantni.

Etika se glede na glavni vrsti svojih nalog deli na dve področji:

- na *teoretično* etiko in
- na *praktično normativno* etiko.

Teoretična etika ali metaetika razglablja o pojmu moralni princip, pojasnjuje, npr. kaj je moralna sodba, kaj je moralna opredelitev. Raziskuje, kakšna in kolikšna je vloga karakterja, pobude, namere, cilja, motiva ali ravnanja človeka pri npravstvenem presojanju.

Praktična etika moralno sodi in moralno opredeljuje. Določa kakšen značaj, kakšna pobuda, namera, cilj, motiv in delovanje je moralno pozitivno, katero negativno.

Etika je veda filozofije, ki se primarno ukvarja s teoretskim pojasnjevanjem in kritičnim ocenjevanjem fenomena *morale*, to je z raziskovanjem izvora človeške moralnosti, kriterijev moralnega vrednotenja in razumevanjem smotrov, namenov, ciljev, skratka smisla moralnega značaja, obnašanja, delovanja ter samozavedanja tako posameznikov kot tudi širših družbenih skupnosti (družin, organizacij, narodov, nacij itd.). Morala je kot glavni predmet raziskovanja etike človeški fenomen *par excellence*, saj lahko samo človeško bitje iz perspektive dobrega in zla vzpostavi in ohranja kritično-vrednostni odnos do obnašanja in dejanj drugih ljudi, do njihovih značajev ter končno do samega sebe (Jelovac, 1997, 14).

Tavčar opredeljuje etiko kot vedo, ki obravnava načela o dobrem in zlem ter norme za odločanje in ravnanje na teh načelih, moralo pa kot ravnanje v skladu z etiko; pravi,

da je etika filozofija morale in da moralno delovanje uresničuje etične odločitve (Tavčar, 1994, 136).

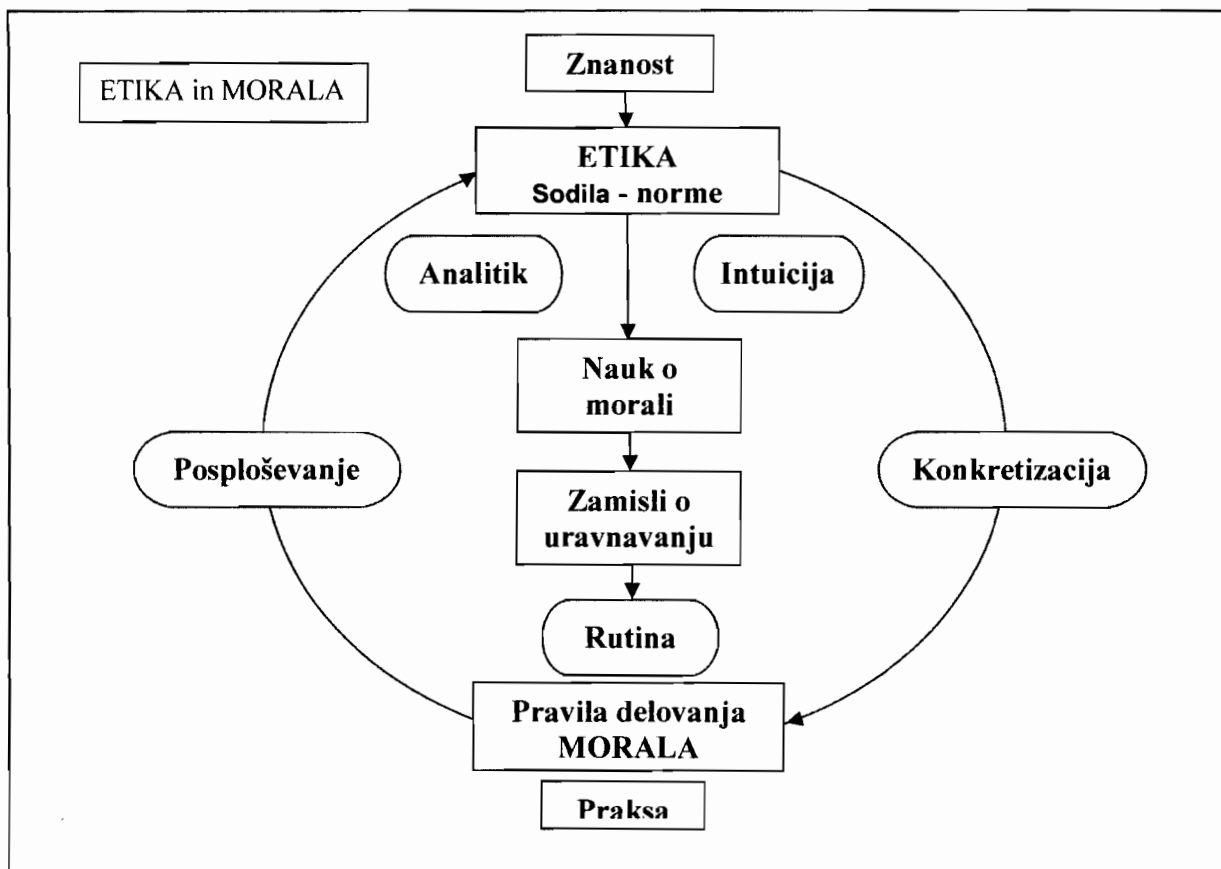
Etika se tako že od začetka sooča s težavo, kako najti splošno veljavno pravilo, s katerim bi se dalo ločiti dobro od zla.

Etika je teorija moralnosti, ki poskuša sistemizirati moralne sodbe ter vzpostaviti in zagovarjati moralna načela (DeGeorge, 1982; navedeno po: Pagon, Lobnikar, 1996, s202). Etika se torej ukvarja s tem, kaj je dobro in kaj slabo, pri čemer izhaja iz religioznih, filozofskih, političnih, utilitarnih, pravnih, situacijskih in drugih izhodišč (Ruch & Crawford, 1991; navedeno po : Pagon, 1996, 202).

Etika (starogrško *ethos*) in morala (latinsko *mos, moris*) naj bi v neki domnevni pravadnini pomenili isto: bivališče, običaj, navado, značaj (Jelovac, 1997,14). Hegel je bil prvi filozof v zgodovini zahodne filozofije, ki je jasno in razločno (*dare et distincte*) vpeljal pojmovno razliko med *etiko (die Sittlichkeit /moralnostjo/)* in *moralo (die Moralitat /moralnostjo/)*: prva meri na *neposredno* delovanje ali odločitev, druga na *reflektirano* (Jelovac, 1997,26).

Glede na navedeno lahko ugotovimo, da je etika znanost o moralnem delovanju, morala pa praksa – delovanje, skupek pravil obnašanja, ki so v skladu z etiko. Razmerja med etiko in moralo prikazuje slika 1.

Slika 2.1 Etika – filozofija morale

Vir: Steimann H., Leohr A.:Grundlagen der Unternehmensethik, 1992;
navedno po Tavčar, 1994, 137

2.2.1 Opredelitev poslovne etike

Poslovni svet se pri svojem delovanju opira na določene vrednote. Vrednote na eni strani opredeljujejo početje poslovnežev, na drugi strani pa določajo reakcijo okolice, ki je posledica delovanja poslovnežev. Vrednote morajo biti dosledne, sicer poslovni svet pride v navzkrižje z etičnimi in legalnimi normami. Na vprašanje, katere so tiste vrednote, na katere se naslanja poslovni svet, bom poskušala odgovoriti v tem poglavju.

Poslovno etiko lahko definiramo kot posebno vejo etike, tisto, ki se primarno ukvarja s proučevanjem fenomena poslovne morale. Takšna veja etike se je pojavila šele v 20. stoletju, čeprav se njeno deblo, – etika v okviru evropske filozofije, razvija že 2500 let. Pravi razcvet je doživela v času transformacije kapitalizma k postindustrijski družbi. Pred tem obdobjem (v času zgodnjega kapitalizma – do srede dvajsetega stoletja) je bila vsaka morala obravnavana zgolj kot nepotreben anahroizem ali starinska znamenitost. Iz tega obdobja prihaja tudi t.i. mit o amoralnem poslovanju, ki zagovarja prepričanje o nezdržljivosti biznisa in poštenosti. Predsodki o nezdržljivosti ekonomije in etike se vlečejo v različnih interpretacijah vse do današnjega časa, ki je precej bolj občutljiv za moralno dimenzijo uspešnega gospodarskega delovanja (Jelovac, 1997, 38).

2.2.2 Osnovna načela poslovne etike

Le malo podjetnikov se v trenutkih, ko se je treba odločiti, ravna po navodilih Kanta, deontološke ali teleološke etike. Namesto tega v odločanje vključujejo osebne vrednote in moralne norme. Teorija o etiki v poslovnem življenju predstavlja le okvir za analiziranje in razumevanje, pri vsakodnevem odločanju pa največkrat potrebujemo bolj specifičen in konkreten vodič, da bi etična vprašanja ostala v ospredju. Konkretno odločitve je na podlagi splošnih etičnih načel pogosto težko sprejemati, posebej v primeru kočljivih situacij. Različne poklicne skupine si pri tem pomagajo s kodeksi poklicne etike in posebnim častnim razsodiščem. Tudi podjetniki so v okviru Obrtne zbornice Slovenije in Gospodarske zbornice Slovenije sprejeli nekaj poklicnih kodeksov za določene poklice. Obe zbornici pa imata ustanovljeni tudi častni razsodišči, ki pa žal slabo (v minimalnem obsegu) opravljata svoje funkcije.

Thomas Dunfee s pravnega oddelka znane Wharton School je predlagal osem temeljnih načel poslovne etike, ki naj bi pomagala pri sprejemanju »uniformiranih« etičnih kodeksov in naj bi izpolnjevala tri ključne kriterije :

- da so *realna* (managerji jih lahko razumejo in uporabijo),
- da so *uporabna* (v splošni poslovni praksi jih lahko brez prevelikih stroškov učinkovito uporabimo),
- in da so *veljavna* (lahko jih upravičimo s filozofsko teorijo etike).

Večina načel temelji na pravilih utilitarizma in splošne družbene blaginje.

TEMELJNA PRAVILA POSLOVNE ETIKE:

1. Izhajati iz načela skrbnega gospodarja.
2. Zaupnost.
3. Zvestoba do posebnih odgovornosti.
4. Izogibati se pojavu konflikta interesov.
5. Voljno podrejanje zakonom.
6. Delovanje v dobri veri pri pogajanjih.
7. Spoštovanje blaginje ljudi.
8. Spoštovanje svobode in ustavnih pravic drugih oseb.

1. Izhajati iz načela skrbnega gospodarja.

Managerji so zavezani posebnim standardom strokovne usposobljenosti in skrbnega delovanja, ne glede na to, ali so zaposleni v veliki korporaciji ali pa so lastniki majhnega podjetja. Podjetje mora biti skrbno pri predvidevanju in reševanju morebitnih problemov. Podjetnik, ki ne predvidi posledic, ki bi jih po strokovni plati moral pričakovati, je poklicno malomaren.

2. Zaupnost

Za poslovna razmerja je značilno, da prihaja do izmenjave informacij. Podjetniki lahko te informacije uporabijo le v poslovne namene, ne pa tudi za namene, ki presegajo dovoljenja osebe, ki jih je razkrila. Prav tako so odgovorni za ohranitev zaupnosti v zvezi s podatki zaposlenih.

3. Zvestoba do posebnih odgovornosti

Tu gre za načelo zvestobe do dolžnosti, ki izhajajo iz zakonov, pogodb ali poslovnih odnosov.

4. Izogibati se pojavu konflikta interesov

Poslovneži ne bi smeli imeti osebnega interesa pri dejanjih, ki bi lahko škodovala podjetju ali strankam, ne glede na izvor interesa.

5. Voljno podrejanje zakonom

Podjetniki se morajo voljno podrediti zakonom, upoštevati smisel zakonov in se izogniti poskusom, da bi preslepili namen pravnih omejitev.

6. Delovanje v dobri veri pri pogajanjih

Besedna zveza »dobra vera« pomeni pošteno ravnanje pri poslih. Posameznik mora biti pri oceni dejstev odkrit in pošten, pomembno pa je tudi upoštevanje konvencij, kodeksov, uzanc... (v dejavnosti), katerih se ne sme zlorabiti v škodo naivnih. Podjetja pri reklamah in osebni prodaji ne bi smela lažno predstavljati svojih proizvodov, prav tako ne bi smela lažno predstavljati svojih proizvodov ter obljubljeni dobav in plačil, če vedo, da tega ne bodo zmogla.

(Glede na pismene in ustne pritožbe ter telefonske klice strank, ki so kupile izdelek ali storitve obrtnikov, je, na žalost, tovrstno ravnanje v sferi obrtništva zelo pogost pojav).

7. Spoštovanje blaginje ljudi

Podjetniki morajo spoštovati blaginjo zaposlenih, kupcev, dobaviteljev in drugih oseb. Varnost¹ mora imeti najvišjo prioriteto, zato morajo tako uporabnikom, kot zaposlenim na delovnih mestih razkriti morebitne nevarnosti.

Zaposlenih, kupcev in dobaviteljev ne smejo spolno ali emocionalno nadlegovati.

8. Spoštovanje svobode in ustavnih pravic drugih oseb

Podjetniki morajo skrbeti za ohranitev temeljnih človekovih pravic zaposlenih na delovnem mestu, posebno kadar to ni izrecno zahtevano z zakonom in za kršitve ne obstajajo pravne sankcije.

¹ V Sloveniji je za varnost v veliki meri poskrbel Zakon o varnosti in zdravju pri delu (Ur. list RS, št. 56/99, prejet 13.7.1999, v celoti pa je skupaj s pravilniki stopil v veljavo z 31.12.2001. Ta zakon nalaga delodajalcem sprejem številnih delovno-varstvenih in zdravstvenih ukrepov v zvezi z delovnem okoljem, obveščanjem, preprečevanjem poškodb, poklicnih obolenj...

Delovna zakonodaja (Zakon o delovnih razmerjih) prinaša širši obseg ohranjanja pravic zaposlenih v zakon².

Ta pravila sicer težko enoznačno opredelijo, kaj je etično in kaj ne, vendar jih bom v nadaljevanju uporabila kot pomoč pri presoji vzorčnih primerov empirične analize.

2.2.3 Razlogi za potrebo po poslovni etiki

Čeprav se o poslovni etiki veliko govori šele v zadnjih letih, to seveda še ne pomeni, da etike pred tem v poslovnih aktivnostih ni bilo. Bila je opazna predvsem kot odmev iz okolja, v katerem je gospodarska dejavnost potekala. Lep primer za to je ustno sklepanje poslov, ki so imeli enako veljavo kot posli, ki so bili potrjeni s podpisom pogodbe. Princip dane obljube, osebnih jamstev, je bil za veljavnost posla običajna poslovna praksa, pri čemer je bila osebna čast in poštenost stranke zelo visoko cenjena vrednota.

Glavna faktorja, ki opredeljujeta potrebo po poslovni etiki sta:

- Mesto in pomen gospodarstva v sodobni družbi,
- dileme posameznika pri poslovnem odločanju.

(Štimac, 1992, 5)

2.3 Družbena odgovornost gospodarstva v sodobni družbi

Gospodarska dejavnost je samo ena izmed mnogih (čeprav zelo pomembna) človeških dejavnosti. Poteka v medsebojni odvisnosti in interakciji z mnogimi drugimi dejavnostmi, kar pomeni, da je gospodarska dejavnost del družbe. Gospodarstvo torej ni samostojna in neodvisna dejavnost, saj je pod neprestanim vplivom okolja, v katerem deluje. Zaradi te povezanosti med gospodarstvom in okoljem oziroma družbo je v petdesetih letih tega stoletja prišlo do zahtev po družbeni odgovornosti gospodarstva. Pod tem pojmom razumemo predvsem odgovornost managementa, da sprejema odločitve, ki ščitijo in prinašajo k splošni dobrobiti za družbo kot celoto, hkrati pa naj bi te odločitve pozitivno vplivale tudi na posamezno podjetje .

² Zakon o delovnih razmerjih (Ur. list RS, št. 42/2002, je prinesel uzakonitev preprečevanja diskriminacije pri zaposlovanju (spol, državljanstvo, starost, veroizpoved, rasa...).

Poglavitni argumenti, ki govorijo v prid družbeni odgovornosti gospodarstva, so naslednji:

Gospodarstvo ima v družbi zelo veliko moč in v skladu s tem mora nase prevzeti tudi določene odgovornosti. Tu imamo v mislih predvsem dejstvo, da lahko gospodarstvo s svojimi denarnimi, organizacijskimi, materialnimi in človeškimi resursi vpliva na probleme, ki so za družbo poglavitnega pomena kot npr. onesnaževanje okolja, zaposlovanje žensk, manjšin in raznih marginalnih skupin.

- Zaradi odprtosti družb imajo interne aktivnosti gospodarstva skoraj vedno tudi eksterne vplive, ki so lahko pozitivni ali negativni. Obstoj negativnih je razlog za to, da mora gospodarstvo sodelovati pri njihovem odstranjevanju. Lep primer za to je tobačna industrija, ki bi morala nujno pokrivati del stroškov, ki jih ima družba z zdravljenjem bolezni, ki so posledica kajenja.

- Zaradi boljšega družbenega okolja imata koristi tako družba kot tudi gospodarstvo. Družbene koristi se kažejo v boljšem in bolj zdravem okolju, enakopravnejših možnostih zaposlovanja, različnih socialnih programih, v večji podpori za programe prekvalificiranja, v donacijah šolam in podobnim institucijam. Koristi, ki jih ima gospodarstvo zaradi svoje družbene odgovornosti, pa se kažejo v naslednjih dejstvih: z bogatejšo družbo narašča število potrošnikov, družbena odgovornost posameznega podjetja dviga ugled temu podjetju, kar privlači nove kupce. Družbeno odgovorno delovanje gospodarstva je vsekakor v njegovem dolgoročnem interesu, saj se s tem oblikuje boljše okolje za gospodarsko delovanje in s tem večje možnosti za doseganje profitov.

Na drugi strani pa obstaja tudi vrsta argumentov proti družbeni odgovornosti gospodarstva. Najpomembnejša sta dva :

- Cena družbene odgovornosti gospodarstva je velikokrat zelo visoka, zaradi česar bo gospodarstvo prav gotovo želelo, vsaj deloma, prenesti to ceno na potrošnike, kar pomeni seveda povišanje cen.

- Gospodarstvo ima že tako preveč moči v družbi in z nadaljnjim družbenim angažiranjem bi se ta moč še povečala. Ta argument temelji na bojazni, da bodo poslovne vrednote, zgoščene v zahtevi po čim večjem dobičku, postale dominantne vrednote celotne družbe.

V splošnem velja danes v svetu prepričanje, da imajo argumenti za družbeno odgovornost večjo težo kot tisti proti. Prav gotovo drži, da mora gospodarstvo prevzeti svoj del odgovornosti pri reševanju družbenih problemov.

Osnovna področja, kjer bi moralo gospodarstvo pokazati svojo družbeno odgovornost, pa so naslednja:

- Onesnaževanje okolja;
- enakopravnost pri zaposlovanju in tudi širše pri spoštovanju pravic vseh članov družbe ne glede na spol, raso ali etično pripadnost;
- sodelovanje na področju priprave programov prekvalifikacij zaposlenih, z namenom reševanja problema latentne zaposlenosti;
- sodelovanje z vzgojno-izobraževalnimi institucijami;
- podpora raznim oblikam socialnih programov.

(Štimac, 1992, 6)

Kako daleč naj gre gospodarstvo z družbeno odgovornostjo, saj je jasno, da ni le gospodarstvo odgovorno za reševanje družbenih problemov? Prav gotovo je minimum družbene odgovornosti dosledno spoštovanje določenih zakonov. Koliko bodo šli managerji »onstran« zakonsko določenega minimuma, je subjektivno pogojeno in se razlikuje od posameznika do posameznika, oziroma od organizacije do organizacije.

Poleg lastnosti posameznikov in posameznih organizacij je za družbeno odgovorno poslovanje podjetja izrednega pomena tudi okolje, v katerem poslovanje oziroma organizacija deluje. Če je okolje takšno, da družbeno odgovorno poslovanje spodbuja in je posameznik, ki sprejema odločitve v organizaciji, v družbeno odgovorno poslovanje prisiljen, je verjetnost, da bo družbeno odgovorno posloval, večja. V okolju, ki je za družbeno odgovorno poslovanje bolj dovzetno, je odgovorno delovanje podjetja tudi samo po sebi razumevajoče, tako da včasih težko govorimo o prisili okolja.

Koncept družbene odgovornosti se nemalokrat enači s konceptom poslovne etike, tako da se včasih pojma celo uporabljata kot sinonima. Kljub temu, da sta pojma močno povezana, saj vključujeta tisto, kar bi gospodarstvo moralo početi, pa to ni pravilno. Osnovna razlika je v tem, da se družbena odgovornost navezuje na podjetje kot celoto, medtem ko poslovna etika poleg organizacijske komponente vključuje tudi individualno obnašanje posameznika, ki sprejema določene poslovne odločitve (Štimac, 1992,7).

2.4 Etičnost podjetnika

Etičnost obnašanja posameznika opazujemo in presojava v odnosu do drugih oseb ali skupin. Seveda se pojavi vprašanje, v odnosu do koga se morajo podjetniki etično obnašati; njihove odločitve vplivajo na večje število posameznikov v njihovem podjetju in zunaj njega. Vprašanje je, na koga morajo predvsem misliti pri sprejemanju odločitev.

Problem definiranja poslovne etike je na tem področju najbolj kompleksen, saj se mora njihova poslovna etika definirati v odnosu do zaposlenih delavcev, poslovnih partnerjev, konkurence, kupcev... Glede na to, da podjetniki istočasno nastopajo tudi v vlogi lastnikov, katerih glavni cilj je dobiček (glej rezultate ankete v nadaljevanju), se nahajajo še pred večjo nevarnostjo, da zdrknejo v brezno neetičnih ravnanj podobno kot najeti managerji v podjetjih z delniško strukturo lastništva.

2.5 Odnos podjetnikov do zaposlenih

Odnos podjetnikov do zaposlenih je vse bolj pomemben dejavnik povečevanja produktivnosti, saj je od tega odnosa odvisna lojalnost zaposlenih, ki neposredno vpliva na uspešnost podjetja, po drugi strani pa lahko nelojalnost zaposlenih v še tako tehnično opremljenem podjetju pomeni propad podjetja. Nekorekten in neetičen odnos do zaposlenih, neprestano nezadovoljstvo z njihovim delom (četudi je kvalitetno opravljeno), nezaupanje v njihove sposobnosti in nezainteresiranost za njihove probleme lahko pripelje do tega, da se bodo zaposleni začeli obnašati neproduktivno v znak maščevanja bodo skušali spodkopati podjetje ali posebej pri storitvah opravljati delo na črno in s tem povzročati nelojalno konkurenco svojemu delodajalcu. To je še posebej značilno za zasebni sektor. Veliko število začetnikov v podjetništvu izhaja iz vrst nezadovoljnih zaposlenih. Po študiji Delo na črno, ki jo je opravila Obrtna zbornica Slovenije leta 1998, predstavlja delo na črno kar 24% bruto družbenega proizvoda.

3. ETIČNE DILEME PODJETNIKA

3.1 Dileme posameznika pri poslovnem odločanju

Poslovno etiko lahko opazujemo kot element organizacijskega obnašanja, vendar se moramo ob tem zavedati dejstva, da je pojem etike vezan v glavnem na obnašanje posameznika, zato je potrebno obravnavati dileme in položaj posameznika glede na potrebe po poslovni etiki. Ta problem se v glavnem izraža z vprašanjem, ali je potrebno pri sprejemanju poslovnih odločitev upoštevati njihov etični vidik ali ne. Za vsemi odločitvami v podjetju namreč stoji individualna odločitev, ki je rezultat delovanja posameznikov, zato so etične odločitve zelo pomembne.

Osebnost posameznika opredeljujejo številne psihične, fizične in druge lastnosti. Jedro osebnosti posameznika pa je določeno s sistemom vrednot. Skladno s tem sistemom skuša vsakdo tudi uravnati svoje obnašanje. Sistem vrednot določa cilje, h katerim težimo, hkrati pa tudi sredstva za njihovo doseganje.

Po drugi strani pa je posameznik poslovni človek in pred njim se velikokrat pojavi naslednje vprašanje; kako uskladiti osebne vrednote in osebni etični kodeks s specifičnimi poslovnimi situacijami? To vprašanje velikokrat povzroča dvom glede pravilnosti lastnih postopkov in obnašanja. Notranji konflikt o tem, kaj je dobro in etično in kaj ni, je eden od osnovnih argumentov v prid proučevanja in opredeljevanja poslovne etike. Z opredeljevanjem poslovne etike in morale namreč določimo nekatere etične standarde, na katere se lahko posameznik pri sprejemanju poslovnih odločitev opre, s čimer v določeni meri omili zgoraj omenjeni notranji konflikt.

Mnogi poslovneži trdijo, da morajo biti osebne vrednote strogo ločene od poslovnega življenja in na ta način skušajo rešiti notranji konflikt. Podoben odgovor je pokazala tudi anketa, saj je preko 60% anketiranih podjetnikov odgovorilo, da je nekdo lahko visoko moralen v zasebnem življenju, v poklicnem pa je njegova moralnost odvisna od situacije. Takšno stališče pa je nerealno, ker ne more rešiti notranje dileme o potrebi po etičnosti pri poslovnem odločanju. Za potrditev teh trditev lahko navedemo nekaj argumentov :

- Z zagovarjanjem stališča o ločenosti osebnih vrednot in poslovnega življenja se strinjamo tudi s stališčem, da je gospodarsko dejavnost moč izolirati od drugih

družbenih procesov. To seveda ne drži, ker je gospodarstvo nerazdružljiv del družbe, ki odseva vse ekonomske, socialne in moralne vrednote družbe. Spreminjati se mora vzporedno s spreminjanjem družbe, hkrati pa mora vplivati na spremembe v družbi.

- S takšno domnevo dovoljujemo možnost, da lahko posameznik pri opravljanju svoje poslovne dejavnosti enostavno »pusti doma« enega izmed temeljev svoje osebnosti - sistem vrednot.
- Mišljenje, da moralne vrednote nimajo mesta v poslovanju, pa je nevarno tudi s psihološkega stališča, ker povzroča nastajanje dvojnih osebnosti, ki se ne čutijo moralno odgovorne za svoje početje na delovnem mestu.

3.2 Med zakonom in etiko

Za poslovni svet veljajo trditve, da mora biti poslovanje v skladu z zakonom in da spoštovanje zakonov že samo po sebi zagotavlja etičnost poslovnih odločitev. Zakoni izražajo vrednote, običaje in način obnašanja, ki ga ima določena družba za primerno, hkrati pa se ta družba, ki zakone piše, obvezuje, da se bodo zakoni v prihodnje spreminjali glede na potrebe in okoliščine. S spreminjanem družbenih vrednot in stališč se namreč spreminjajo tudi zakoni. Zakoni pa ne opredeljujejo etičnih standardov, delovati poskušajo le preventivno in preprečiti najbolj grobe kršitve tistega, kar ima določena družba za etično oz. moralno. Ravnanje, ki se spusti pod ta minimum, ni le nemoralno, ampak je tudi nelegalno in zato kaznivo. Etično moralno poslovanje je nad tem minimumom. Natančnega odgovora na to, koliko nad njim naj bi bilo, da bi o njem sploh lahko govorili, pa ni.

Po drugi strani pa zakon, čeprav poskuša odsevati poglobitve vrednote in ideale določene družbe, ne more zajeti celotne različnosti človekovega obnašanja in posameznikovih vrednot. Če bi želeli postaviti zakon kot družbeni etični standard, bi to implicitno pomenilo naslednje (Štimac, 1992,8):

- kar je legalno, je tudi moralno;
- kar ni zakonsko prepovedano, je etično;

- kar minimalno doseže zakon, je pravilno.

Tem trditvam lahko oporekamo brez težav. Primer: Odpustiti prizadevnega delavca, ki mu do upokojitve manjka le nekaj let delovne dobe in ki je ves čas zaposlen v podjetju, ki je sedaj v težavah, je zakonsko dovoljeno. Takšna odločitev, gledano s stališča poslovne etike, pa je močno vprašljiva.

Pri odnosih med poslovno etiko in zakonom velja torej, da so odločitve delodajalca lahko popolnoma legalne, torej jih zakon ne more kaznovati, pa so vendar v nasprotju s prevladujočimi družbenimi standardi in so kot takšne neetične. Problem odnosa med poslovno etiko in pravom pa se lahko pojavi tudi v nasprotni obliki. V podjetju se oblikuje prepričanje, da bi bila določena odločitev glede na družbene standarde in etična merila ustrezna, vendar je ta odločitev hkrati tudi nezakonita. Do takšnih primerov pride velikokrat tedaj, ko imamo opravka z velikimi in radikalnimi družbenimi spremembami, ko se družbene vrednote spreminjajo hitreje, kot se spreminja zakonska regulativa.

Poglejmo si argumente tistih, ki pravijo, da poslovna etika ne more posegati na področje tistega, kar je že prepovedano ali kakorkoli opredeljeno z zakonom.

Zakon je stvar prava, v pravu pa vlada heteronomija volje, ki je daleč od kakršnekoli avtonomije posameznika. Za morebitno kršenje zakonov so predvidene ustrezne sankcije, za katerimi stoji država, ki je zakon sprejela. Pravo je vseskozi prežeto s pravicami in dolžnostmi, ki določajo, kaj je legitimno in legalno in kaj ni. V nasprotju s pravom pa je morala kot predmet proučevanja etike sestavljena iz vzorov in nenapisanih pravil vedenja, ki prevladujejo v določeni družbi, v določenem obdobju. Morala je stvar avtonomije volje in ni posamezniku vsiljena z zakonsko prisilo. Posameznik se lahko relativno svobodno odloča o tem, ali bo določeno stvar naredil ali pa ne. Če je npr. zakonsko določeno, da se mora voznik ustaviti pred rdečo lučjo na semaforju, je to stvar zakona. Etika in morala tu nimata kaj iskati. Vprašanje poslovne etike se pojavlja povsod tam, kjer je etično obnašanje smiselno, posameznik pa se odloči, da bo na podlagi lastne volje ravnal v skladu z etičnimi standardi. V tem primeru gre za moralno odgovornost, ki je povsem nekaj drugega kot pravna dolžnost, ki je vsiljena.

Poslovna morala ima svoje »pravo mesto v svobodnem medprostoru, ki je poslovnemu človeku prepuščen na (dobro) voljo med obveznostmi, ki so definirane z gospodarskim in obligacijskim pravom znotraj sociosistema, v katerem posluje, na eni

strani in nujnostjo brezpogojnega podrejanja zakonom trga, paradigmam učinkovite organizacije poslovanja, racionalnemu modelu upravljanja in tistim tehnološko-tehničnim standardom, ki so zanj že determinirani s strani legitimnih institucij in ustreznih znanosti/strokovnjakov, na drugi strani«. (Jelovac, 1994,56).

Eden od bistvenih argumentov tistih, ki trdijo, da poslovna etika na področjih, ki jih že zajema zakonodaja, nima kaj iskati, je tudi ta, da za zakonodajo stojijo represivni organi, ki nespoštovanje zakona kaznujejo. Tam, kjer obstajajo zaporne kazni, sodne razsodbe in druge pravne sankcije, pa ni več področje etike, temveč področje prava, prag morale in etike je tako prekoračen. Pri kršitvi etičnih standardov in navad poznamo le dve »kazni« oziroma notranja očitka: slabo vest in sramovanje zaradi lastnega početja.

Če se držimo strogih opredelitev poslovne etike, je verjetno res, da poslovna etika pokriva tako imenovane »sive cone«, ki jih ne vsebuje pravna regulativa. Razmejitev med zakonom in poslovno etiko ni jasna in dosledna.

3.3 Podkupnine

V poslovnem svetu dajanje ali prejemanje podkupnine ni le kaznivo, ampak pomeni tudi izgubo položaja in časti.

Kljub temu, da so problemi podkupovanja relativno jasno opredeljeni s pravno regulativo, prihaja v vsakdanji praksi do številnih etičnih dilem v zvezi s podkupovanjem. V splošnem lahko vrste podkupovanj razdelimo v dve večji skupini :

1. podkupnine, ki predstavljajo »pospeševanje« določenih birokratskih postopkov in
2. podkupnine, ki odločujoče vplivajo na sklenitev oz. pridobitev posla.

Obe omenjeni obliki podkupovanja sta načeloma neetični, vendar je prva oblika deloma opravičljiva v nekaterih okoljih (zlasti arabske dežele), kjer je brez podkupnine posel praktično nemogoče skleniti. Poslovneži se morajo vprašati, kakšen je etični status situacije, ki jih sili v takšno ali drugačno izbiro (podkupiti ali ne).

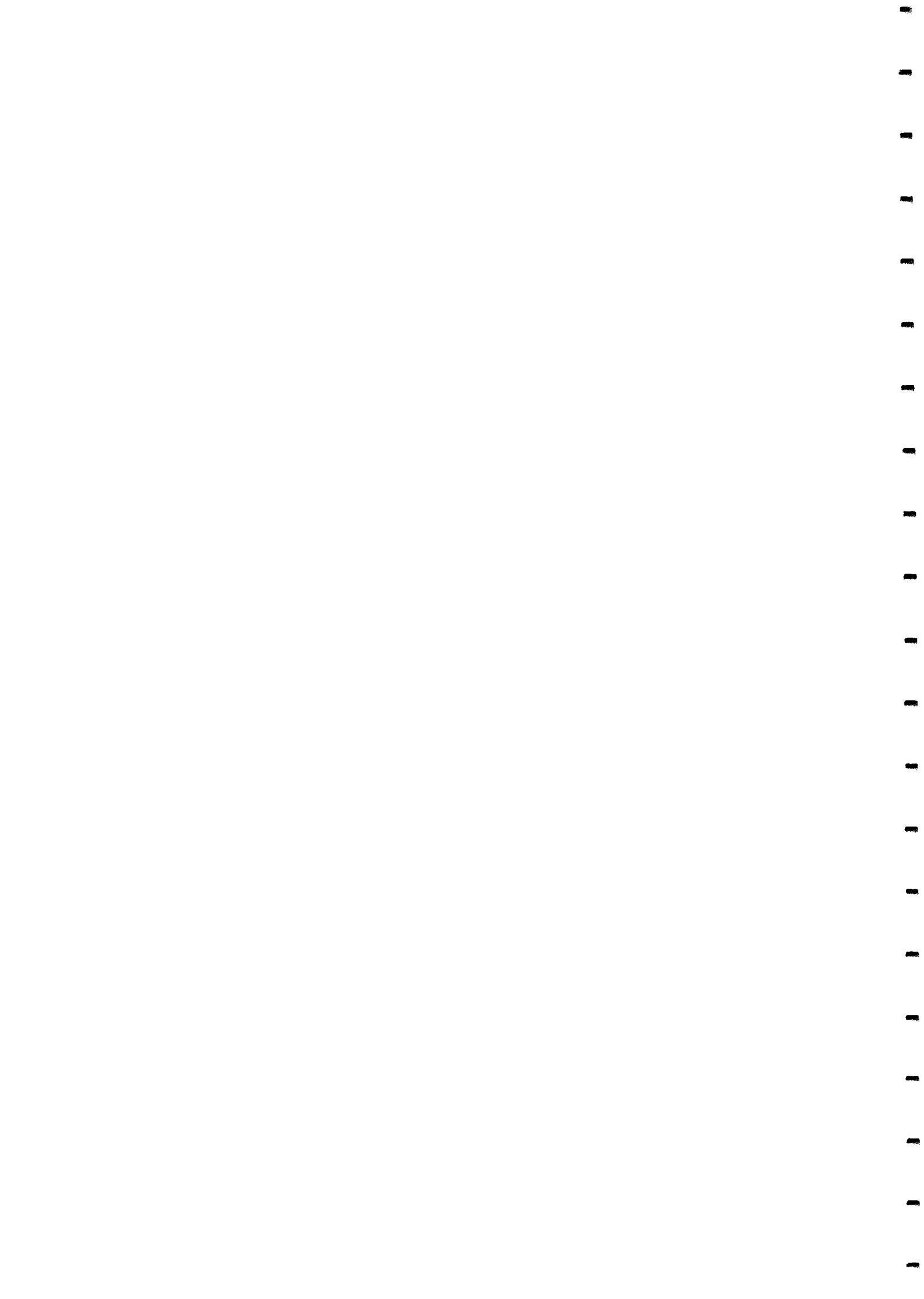
Poseben problem predstavljajo poslovna darila. Meja med protokolom, ki se mu ni moč izogniti in podkupovanjem, je težko opredeljiva. Težko je določiti sodila za ločevanje darila od podkupnine, zato nam Tavčar poda nekaj preprostih napotkov (Tavčar, 1997,66):

- Darilo nima omembe vredne materialne vrednosti po pravilih prejemnikovega okolja.
- Darilo ni neposredno namenjeno sklenitvi ali izvajanju posla in ni nagrada zanj.
- Darila obdarovanec ni zahteval kot pogoj za sklenitev posla.
- Oseba je o darilu, ki ga je dobila ali dala, pripravljena javno spregovoriti.

3.4 Industrijska špionaža

Med osnovne moralne obveznosti podjetja sodi obveznost, da ne povzroča škode drugim partnerjem, ne ogroža svobode v ekonomskih aktivnostih, da je pošteno v svojih transakcijah in da izpolnjuje sklenjene pogodbe.

V zunanjem okolju podjetja govorimo o poslovni etiki, ki zadeva razmerja podjetja s poslovnimi partnerji, kupci in tudi konkurenti. V vse večji konkurenčni borbi podjetje nima obveznosti pomagati svojemu konkurentu, lahko se odkrito bori za večji tržni delež, zaposluje boljše strokovnjake, postavlja nižjo ceno, teži k večji kakovosti, odličnosti ipd. Vse to je etično sprejemljivo. Če konkurent v konkurenčni borbi propade, uspešnejše podjetje ni odgovorno za njegov neuspeh. Bistvena je poštenost, kjer ni dopustno laganje o konkurenčnih izdelkih, kraja poslovnih skrivnosti ali kakšno drugo poseganje v konkurenčno podjetje.

4 SODILA ZA ETIČNO ODLOČANJE

Etika se ukvarja s snovanjem in uporabljanjem etičnih sodil za odločanje, ne pa z vnaprejšnjim določanjem odločitev. Življenje je preveč raznoliko, kompleksno in spremenljivo, da bi za etično odločanje zadoščali recepti in bi se odločevalec v vsakem primeru mogel odločati na osnovi enega samega sodila. To ni mogoče, saj je sodil praviloma več in vse pogosto se zgodi, da si v določenem primeru nasprotujejo.

Sodila za odločanje na osnovi koristi je sorazmerno lahko določati. Znatno težje pa je najti sodila za podrobnejše razsojanje o odločitvah *na podlagi pravic in pravičnosti*. Že antični mislec Aristotel je zapisal, naj bo gospodarjenje podrejeno pravičnosti. Področje temeljnih človekovih pravic in pravičnosti najbolj okvirno urejajo **zakoni**, ki so seveda temeljna sodila tudi za etičnost odločitev managementa. Sodila pravičnosti obsegajo osnovne **principe poštenja, enakopravnosti in nepristranosti**. Pravičnost velja za postopke: z vsakomer ravnaj kot s sebi enakim - in za izide: daj vsakomur, kar mu gre. Zagovarjajo tudi načelo naravnih dolžnosti: dolžnost pomagati drugim, če so v stiski ali nevarnosti; dolžnost, da odločitve nikomur na škodujejo; dolžnost, da odločitve ne smejo povzročati posebnega trpljenja ipd. (Možina s sodel., str. 432).

Snovanje lahko poteka z dialogom t.i. dialoška etika, za razodetjem ali celo na silo. Samo najbolj splošna načela o človekovih pravicah so se uveljavila po demokratični poti, s širokim soglasjem ljudi. Veljajo naj le etična sodila, s katerimi soglaša večina ljudi. Zagovornik dialoške etike, nemški filozof Habermas (Tavčar 1996, 34) in drugi pravijo, da je prav oblikovati etične norme le v svobodnem in argumentiranem razpravljanju med vsemi vpletenimi. Poudarek je na argumentiranju, na skupnem iskanju norm, ne pa na apeliranju, enostranskem prepričevanju, pregovarjanju ali nemara manipuliranju. Etične norme iščejo ravnotežje med popolno svobodo vpletenih – ta vodi v anarhijo ter med popolno enotnostjo ravnanja – ta prinaša diktaturo večine nad manjšino ali celo diktaturo manjšine. Obe pa sta največkrat krivični do nadvladanih. Oblikovanje etike z argumentiranim dialogom ima seveda praktične meje. Zanj mnogokrat praktično ni časa, ali pa vanj ni mogoče pritegniti vseh vpletenih. Tedaj pomaga fiktivni – namišljeni dialog: »Kaj bi rekli drugi?« Zadev, ki bi jih morali obravnavati, je včasih preveč ali pa

so udeleženci preširoko raztreseni. V tem primeru pomaga delegiranje, avtonomiziranje odločanja in podobno. Argumentiran dialog lahko ovirajo tudi lastnosti vpletenih ljudi. Racionalne argumente lahko tako preglasijo čustva ali pa vsebina dialoga presega znanje in zmožnosti udeležencev. Zato so pomembna temeljna sodila, kamor sodita predvsem dve nepogojni sodili, to sta absolutna imperativa nemškega filozofa Immanuela Kanta.

Prvi kategorični imperativ pravi, naj se človek ravna le po tistem pravilu, za katero bi hotel, da postane obče veljavno, torej zakon. Tako odpadejo sodila, ki bi v posameznem primeru dovoljevala laž, tatvino, uboj ali kaj podobnega. Za preizkus naj se manager vpraša, kako bi odločitev na podlagi izbranega sodila sprejel, če bi veljala njemu ali njegovim bližnjim.

Drugi kategorični imperativ pravi, da so etične le odločitve, ki upoštevajo človeka kot cilj, ne pa kot sredstvo za doseganje ciljev. To pomeni, da ljudi ne moremo enačiti s stvarmi in da moramo spoštovati njihove pravice.

Naposled so sodila za etično odločanje lahko tudi dana in ne dogovorjena. Tako lahko izvirajo iz nadnaravnega razodetja, iz religije. To pomeni, da verjamejo vanje verniki, pa tudi to, da so absolutna in nespremenljiva, da so Resnica sama in jih je treba utemeljevati – tako kot Deset božjih zapovedi krščanske vere. Korenine kapitalizma in tržnega gospodarstva nenazadnje temeljijo na protestantski etiki poštenja, točnosti in pravičnosti, pa tudi skromnosti in trdega dela. Največja kritika tovrstnim sodilom in univerzalni etiki, ki iz njih sledi, je togost in neživljenjskost. Na drugi strani pa zagovorniki v njej vidijo tudi moralno hrbtenico človeštva (Tavčar, 1995, 33-34).

Ljudje skušamo že od nekdanj za človeške pravice in pravičnost najti preprosta, jedrnata pravila, ki bi nas rešila iz etičnih dilem v vsakršnih okoliščinah. Takšna pravila so npr.:

- **zlato pravilo** (bodi do drugih takšen, kot si želiš, da bi bili drugi do tebe) in
- **temeljne etične dolžnosti**

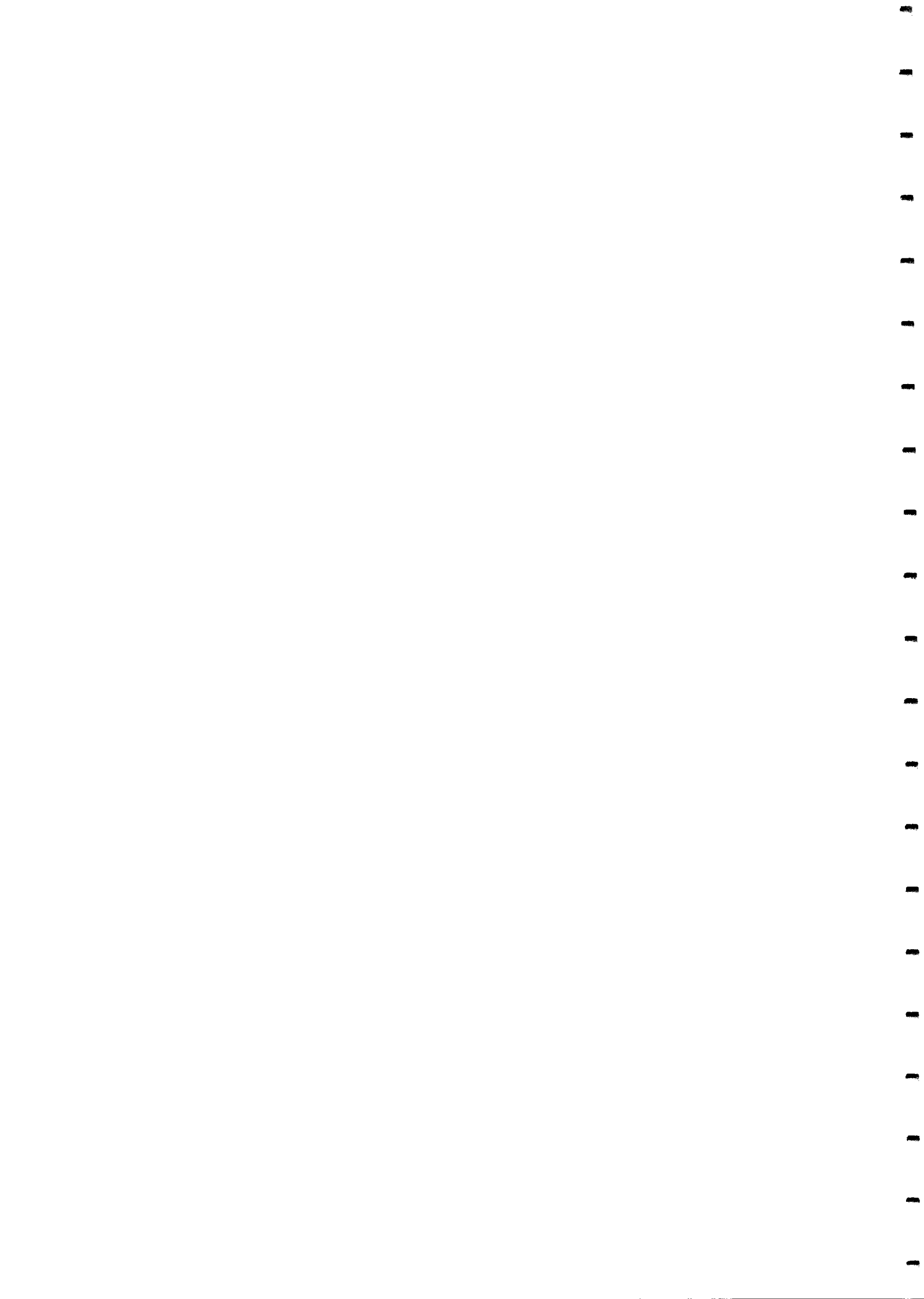
Tabela 4.1 Temeljne etične dolžnosti

1. VERODOSTOJNOST	Človek mora izpolnjevati tako eksplicitne, kot implicitne obljube; zato tudi govori resnico, kar je implicitna obljuba ob začetku komuniciranja z drugo osebo.
2. POPRAVLJANJE KRIVIC	Človek mora popravljati ali vračati, kar je bil zagrešil z napačnim ravnanjem.
3. HVALEŽNOST	Človek naj drugim izkazuje hvaležnost za usluge, ki jih je bil deležen.
4. PRAVIČNOST	Človek naj skrbi za pravično razdeljevanje dobrin.
5. DOBRODELNOST	Človek naj stori, kar more, da bi izboljšal položaj drugih.
6. IZPOPOLNJEVANJE	Človek naj se izpolnjuje v vrlinah in v znanju.
7. NEŠKODLJIVOST	Človek naj ne škoduje drugim.

Vir: Kant, 1781; navedeno po : Možina s sodel., 1998, 432

Sistem splošnih vrednot in pravil, ki naj bi se jih podjetje držalo, določa etični kodeks. Podjetniki se pogosto znajdejo pred odločitvami, kjer ne morejo izbirati le med eno etično dobro in eno etično slabo odločitvijo, temveč med dvema ali več alternativami, ki so za podjetje pomembne ali celo usodne. Alternative se lahko med seboj izključujejo, včasih so celo vse etično neugodne in pomanjkljive. Tudi etike udeležencev organizacije se lahko med seboj razlikujejo, odločiti pa je potrebno, če že ne prav, pa vsaj najmanj narobe. Kasneje kritikov nikoli ne zmanjka, po bitki so vsi generali. Odtod najverjetneje izhaja potreba po predpisih in etičnih kodeksih, ki bi olajševali odločanje.

Na področju malega gospodarstva je bilo v zadnjih letih sprejeto precejšnje število etičnih kodeksov. Ti določajo vrednote in pravila, ki so namenjena posameznim poklicnim skupinam zasebnikov (mesarji, gostinci, gradbeniki...).

5 EMPIRIČNA RAZISKAVA - PRAKTIČNI DEL

5.1 Metodologija empirične raziskave

Pripravila sem empirično raziskavo, v kateri sem prikazala, kakšno je trenutno stanje na področju poslovne etike med samostojnimi podjetniki-obrtniki. Podlaga za empirični del raziskave je pisna anketa, ki sem jo poslala na naslove obrtnikov in podjetnikov na Gorenjskem. Vprašalnik obsega vprašanja (zaprta in odprta), ki segajo od specifičnih področij do obćih problemov poštenosti poslovanja.

5.2 Načrt raziskave in vzorec anketirancev

V raziskavi sem obdelala dve statistični populaciji in sicer:

- samostojne podjetnike - obrtnike (fizične osebe) in
- družbe z omejeno odgovornostjo (pravne osebe).

Raziskava se je pričela v oktobru 2001 in zaključila februarja 2002.

Vzorčno enoto predstavlja:

posamezni obrtnik - samostojni podjetnik, lastnik obratovalnice – za fizične osebe ter *direktor podjetja* - za pravne osebe.

Obrtno dejavnost po Obrtnem zakonu (Ur. list RS 40/2004) lahko opravlja tako fizična kot pravna oseba pod pogojem, da gre za dejavnost, za katero veljajo naslednje značilnosti:

- da gre za proizvodno ali storitveno dejavnost na podlagi individualnih naročil, da se opravlja proizvodnja le v majhnih serijah ter da serijska proizvodnja ne obsega pretežnega dela dejavnosti,
- da se uporabljajo stroji, orodja in tehnične naprave, ki so primerne za opravljanje dejavnosti po predhodni alineji in da nimajo značilnosti tekoćih trakov ali avtomatiziranega delovnega procesa,
- da se opravlja trajno.

V anketi so pod »obrt« zajete le fizične osebe. Razlog, da sem se odločila za takšen pristop, je v lastnini oz. odgovornosti za obveznosti, ki je pri fizićnih osebah – obrtnikih drugaćna kot pri direktorjih pravnih oseb. Fizićna oseba je lastnik

premoženja svoje obratovalnice in odgovarja za obveznosti svoje firme z vsem svojim premoženjem. Pri pravni osebi pa je lastnina podjetja ločena od lastnine družbenika oz. direktorja. Finančna odgovornost za poslovanje pravne osebe sega le do višine premoženja podjetja. Zakon določa le izjeme (spregled pravne osebnosti), kdaj in kako so poleg družbe odgovorni tudi družbeniki.

Vzorčni okvir (Obrtna zbornica Slovenije Obrt v številkah 2006 - statistični pregled, stanje 31.12.2005 in podatkovne zbirke z interneta Gospodarska zbornica Slovenije, register podjetij, stanje 17.8.2006) šteje **9764** poslovnih subjektov, vsi z območja Gorenjske in obsega:

- 5711 samostojnih podjetnikov, od tega 3949 obrtnikov in 1762 samostojnih podjetnikov z neobrtno dejavnostjo ter
- 4220 pravnih oseb, od tega 3332 pravnih oseb z neobrtno dejavnostjo in 888 pravnih oseb z obrtno dejavnostjo.

Vsi anketirani spadajo v skupino mikro in majhnih družb.

Po Zakonu o gospodarskih družbah (Ur. list RS 42/2006) je mikro družba družba, ki izpolnjuje dve od navedenih meril:

- povprečno število delavcev v poslovnem letu ne presega deset,
- čisti prihodki od prodaje ne presegajo 2,000.000 eurov,
- vrednost aktive ne presega 2,000.000 eurov.

Majhna družba je družba, ki ni družba po prejšnjem odstavku in ki izpolnjuje dve od navedenih meril:

- povprečno število delavcev v poslovnem letu ne presega petdeset,
- čisti prihodki od prodaje ne presegajo 7,300.000 eurov,
- vrednost aktive ne presega 3,650.000 eurov.

Postopek vzorčenja sem opravila na podlagi naključnega izbora vsake podskupine iz vzorčnega okvira, pri čemer je bilo upoštevano sorazmerje med številom poslanih anket s številom podjetnikov v posamezni upravni enoti Gorenjske.

Vzorec je obsegal 650 enot. Primerjati sem želela stališča dveh podskupin samostojnih podjetnikov – fizičnih oseb in direktorjev gospodarskih družb, zato sem se odločila, da vsaki podskupini pošljem polovico (325) vprašalnikov.

V roku 15 dni, ki sem ga postavila v spremnem dopisu ankete, sem prejela 53 odgovorov. Odziv se mi je zdel premajhen, zato sem še dvakrat (v nadaljnjih tridesetih dneh) vsem prejemnikom ankete poslala dopis in jih zaprosila, da izpolnjeni vprašalnik vrnejo.

Po dobrem mesecu in pol sem prejela 102 vprašalnika, od tega so bili 4 neveljavni (niso bili izpisani socio-demografski podatki). Skupno sem prejela 98 (oz. 15,1%) veljavno izpolnjenih vprašalnikov. Od tega so obrtniki – fizične osebe poslale 55 vprašalnikov (oz.16,9% odgovorov, poslanih fizičnim osebam), pravne osebe pa 43 vprašalnikov (oz.13,2% odgovorov, poslanih pravnim osebam). Zaradi anonimnosti ankete ni mogoče natančno opredeliti, kakšna je teritorialna razpršenost anketirancev (poštni žig na pisemskih ovojnica ni dovolj zanesljiv identifikator, na vseh ovojnicah pa niti ni razviden), vendar v splošnem lahko trdim, da je vzorec zajet z območja cele Gorenjske.

Tabela 5.1 Prikaz socio - demografske strukture anketirancev

Opredelitev anketiranca	OBRTNIKI- FIZ. OSEBE		PODJETNIKI- PRAVNE OSEBE		SKUPAJ	
	Število 55	Delež (%) 56,1	Število 43	Delež (%) 43,9	Število 98	Delež (%) 100
SPOL						
Ženske	20	20,4	15	15,3	35	35,7
Moški	35	35,7	28	28,6	63	64,3
STAROST						
do 30 let	3	3,1	3	3,1	6	6,1
od 31-40	16	16,3	14	14,3	30	30,6
od 41-50	17	17,3	16	16,3	33	33,7
Nad 50	19	19,4	10	10,2	29	29,6
IZOBRAZBA						
Osnovnošolska	1	1,0	0	0,0	1	1,0
Srednješolska	40	40,8	21	21,5	61	62,3
Višješolska	8	8,2	11	11,2	19	19,4
Visokošolska	6	6,1	9	9,2	15	15,3
Magist., doktorat	0	0	2	2,0	2	2,0
GL.DEJAVNOST						
Proizvodnja	14	14,3	14	14,3	28	28,6
Storitve	40	40,8	27	27,6	67	68,4
ŠT.ZAPOSLENIH						
Nič	20	20,4	2	2,0	22	22,5
od ena do pet	26	29,6	23	23,5	49	50,0
od šest do deset	8	8,1	7	7,1	15	15,3
od enajst do dvajset	1	1,0	4	4,1	5	5,1
Enaindvajset in več	0	0,0	7	7,1	7	7,1
ČAS POSLOVANJA						
Manj kot eno leto	1	1,0	1	1,0	2	2,0
ena do pet let	5	5,1	7	7,1	12	12,2
pet do deset let	20	20,4	16	16,3	36	36,8
Deset do dvajset	12	12,2	12	12,2	24	24,5
nad dvajset	17	17,3	6	6,1	23	23,5
Brez odgovora	0	0	1	1,0	1	1,0

Poglejmo si podrobneje, kaj pomenijo podatki v tabeli 2 na prejšnji strani.

Osnovno opredelitev anketirancev (fizična oseba oz. pravna oseba) sem opravila že pred pošiljanjem vprašalnikov. Vsaki skupini je bilo poslano 325 vprašalnikov.

Spol: med anketiranci je dobra tretjina žensk (35,7%). To stanje se približno ujema z dejanskim razmerjem med spoloma na področju podjetništva.

Starost: Najmanjši delež anketirancev (6,1%) je v skupini do 30 let. V ostalih starostnih razredih je število precej enakomerno porazdeljeno v obeh podskupinah. Razlika med fizičnimi in pravnimi osebami se pojavlja le pri starosti nad petdeset let, ko je delež pravnih oseb znatno manjši. Razlago je mogoče najti v dejstvu, da ima obrt - torej fizične osebe daljšo tradicijo in so torej zato tudi nosilci dejavnosti starejše osebe, medtem ko so se podjetja (zaradi zakonodaje) lahko ustanavljala šele po letu 1989, ustanavljale pa so jih mlajše osebe.

Izobrazba: Skoraj dve tretjini anketiranih ima srednješolsko izobrazbo. Razlika v izobrazbi med fizičnimi in pravnimi osebami se pokaže pri višji izobrazbi, kjer prevladujejo pravne osebe.

Glavna dejavnost: Največ anketirancev (več kot dve tretjini) se ukvarja s storitvami.

Število zaposlenih: Polovica vseh anketirancev zaposluje od enega do pet delavcev. Razlika med pravnimi in fizičnimi osebami je predvsem pri obratovalnicah brez zaposlenih (teh je pri fizičnih osebah kar 20 %, pri pravnih pa le 2%) ter pri obratovalnicah z več kot dvajset zaposlenimi, kjer izrazito prednjačijo pravne osebe, saj med fizičnimi osebami ni niti ene, ki bi zaposlovala nad dvajset oseb.

Čas poslovanja: Večina obratovalnic posluje nad pet let, le 14 % pa manj. Tudi tu se pokaže podobna razlika med fizičnimi in pravnimi osebami kot pri starosti. Fizične osebe poslujejo praviloma dalj časa kot pravne, med pravnimi pa je več takih, ki poslujejo manj kot pet let.

5.3 Ugotovitve o razlikah v etičnih stališčih fizičnih oseb – obrtnikov in pravnih oseb

Pri interpretaciji rezultatov raziskave v tem poglavju navajam odgovore anketirancev na tista vprašanja, kjer obstajajo statistično značilne razlike v stališčih.

Raziskava je sestavljena iz večih delov, ki obravnavajo :

- Načelni odnos anketirancev do osebne in poslovne etike,
- Stališča anketirancev do odtujevanja resursov podjetja za osebno uporabo,
- Stališča anketirancev glede poverjanja računov,
- Stališča anketirancev do podkupnine,
- Stališča anketirancev do poslovanja na podlagi industrijske špionaže,
- Stališča anketirancev do kršenja poslovne politike/etike,
- Stališča anketirancev glede etike poslovnih partnerjev,
- Stališča anketirancev v zvezi z zaposlenimi,
- Stališča anketirancev v zvezi z zaposlovanjem tujcev,
- Stališča anketirancev do laži,
- Stališča anketirancev v zvezi z odnosom etika – družba oz. država,
- Stališča anketirancev v zvezi z etiko obrtnikov ter problemi in cilji poslovanja.

5.3.1 Načelni odnos anketirancev do osebne in poslovne etike

V prvem delu raziskave sem želela ugotoviti, kakšna so stališča anketiranih do etike nasploh ter posebej do poslovne etike.

Na vprašanje:

»Kaj je za vas etika? »

je 25,5% anketiranih odgovorilo, da etika predstavlja pravila, norme o pravilnem ravnanju in 21,4 % jih meni, da so to vrednote, poštenost, enak odstotek jih meni, da je etika odnos do strank, spoštovanje. Ostali odgovori razlagajo etiko kot strpnost, lojalnost, olikanost, osebni stil, načelo, vest, kulturo podjetja...

Prav tako odprto vprašanje anketirancem:

»Kaj je za vas morala? »

je prineslo odgovore, precej podobne prejšnjim iz česar se lahko sklepa, da večina anketiranih ne loči med pojmom etika in morala. Kar 41,8% anektiranih je moralo opredelilo kot vrednote, poštenost, vest, 21,4% opredeljuje moralo kot norme, nauk o

dobrem, 15,3 % govori o morali kot odnosu do drugih, obnašanju, 10,2% pa meni, da je morala notranji glas, smer ravnanja, prava meja.

Anketiranci so na vprašanja, ali štejejo posamezno situacijo za etično ali ne, oz. kakšno je njihovo mnenje o določeni trditvi, odgovarjali z *da* ali *ne*. Postavljeno pa jim je bilo tudi več odprtih vprašanj.

S trditvijo »**Vsak človek je v principu dober.**«, se strinja 75,5% anketiranih, nasprotno mnenje pa ima 23,5% anketiranih, 1% podjetnikov pa odgovora ni podalo.

Nekoliko manj – 65,3% pritrdilnih odgovorov je bilo podanih na trditev

»**Če z osebo posluješ pošteno, bo tudi ona poslovala pošteno.**«

S to trditvijo se ne strinja 29,6 anketiranih, 5,1% pa jih na vprašanje ni odgovorilo.

Pri tej trditvi se mnenji fizičnih in pravnih oseb precej razlikujeta, saj je s trditvijo soglašalo 74,5% fizičnih oseb in le 53,5% pravnih oseb.

Zanimiv je rezultat odgovorov na trditev

»**Sem bolj etičen od drugih.**«, ki pokažejo enak odstotek – 44,9% pritrdilnih in nikalnih odgovorov, 10,2% vprašanih pa se ni opredelila za nobeno trditev. Odgovori kažejo na dokaj visoko stopnjo samokritičnosti pri obeh subpopulacijah anketirancev, saj razlike med fizičnimi in pravnimi osebami skoraj ni.

Naslednja trditev »**Če je nekaj nezakonito, potem je tudi neetično.**«

je pokazala na večno dilemo med zakonom in etiko, saj je trditev zanikalo kar 61,2% anketiranih, z njo se je strinjalo le 37,8% ; odgovora ni podalo 1% anketiranih.

O močni prisotnosti dvojnih moralnih norm pričajo odgovori na trditev

» **Med zasebnim in poklicnim življenjem je moč potegniti ločnico. Možno je, da je nekdo visoko moralem v zasebnem življenju, v poklicnem pa je njegova moralnost odvisna od situacije.**« ,

pri čemer je to potrdilo 60,2%, zanikalo pa 39,8% anketiranih.

5.3.2 Stališča anketirancev do odtujevanja resursov podjetja za osebno uporabo

Raziskava Obrtne zbornice Slovenije (Delo na črno, 1998) o sivi ekonomiji v Sloveniji je pokazala, da je bilo v preteklosti uporabljanje resursov podjetja za zasebne, pridobitne dejavnosti sorazmerno pogosto. Razlog za ta pojav je bil v prejšnjem ekonomskem sistemu posledica družbene lastnine. Kako je s tem problemom danes, v tržnem sistemu in z znanimi lastniki resursov?

Že odgovori na prvo vprašanje : *»Ali se vam zdi etično, če nekdo uporablja storitve lastne obratovalnice oz. obrti za lastne, privatne namene?«* so pokazali, da je pritrdilno odgovorilo kar 63,3 % anketiranih, pri čemer skoraj ni bilo razlik med pravnimi in fizičnimi osebami. Iz odgovorov lahko sklepamo, da anketirana populacija podjetnikov še vedno nima strogih etičnih stališč do tega vprašanja. Odnos do »uporabe sredstev obratovalnice« za privatne namene jasno kaže, da gre tu za nemoralno ravnanje. Pri tem pa je potrebno upoštevati, da so anketiranci osebe, ki jih zanima predvsem rezultat poslovanja, manj pa to, da je le-ta dosežen tudi z namensko uporabo sredstev. Anketirani so namreč lastniki podjetja oz. obratovalnice, ki na lažji način (kot npr. managerji v večjih podjetjih) uporabijo poslovna sredstva tudi za osebne namene, s čimer izigravajo davčno upravo in s tem državo.

5.3.3 Stališča anketirancev glede poneverjanja računov

Anketirancem sem zastavila vprašnji:

»Ali se vam zdi etično, če nekdo poneveri račun za stroške za več kot 10 % nad pravim zneskom?« in podobno vprašanje *»Ali se vam zdi etično, če nekdo poneveri račun za stroške za manj kot 10 % nad pravim zneskom?«*

Kar 94% anketiranih je bilo mnenja, da to ni etično, če gre za znesek nad 10%, medtem, ko poneverbo za znesek pod 10 % odobrava 15,3 % anketiranih. Moralnost je, sodeč po rezultatih raziskave, odvisna od zneska in ne od samega dejanja.

5.3.4 Stališča anketirancev do podkupnine

Na vprašanje anketirancev *»Ali se vam zdi etično, če nekdo obdaruje (podkupi) nekoga v zameno za prednostno obravnavanje?«*

je 12,2 % anketirancev odgovorilo pritrdilno, nasprotnih stališč je bilo 86,7%.

Na podobno vprašanje **»Ali se vam zdi etično, če nekdo prejme darilo v zameno za prednostno obravnavanje?«**

so bili odgovori skoraj enaki, saj je 10,2 % anketirancev odgovorilo pritrdilno, nasprotnih stališč je bilo 87,8%.

Anketirancem sem postavila vprašanje **»Kaj bi storili, če bi za sklenitev nekega večjega posla bilo treba dati podkupnino?«**

Pritrdilnih odgovorov je bilo 29,6%, nikalnih pa 65,3%. Na dodatno vprašanje **»zakaj?«**

pri trdilnih odločitvah kar 70% anketiranih ni podalo obrazložitve; 13,3 % bi se odločilo za dajanje podkupnine zaradi pridobitve posla in ohranjanja eksistence, 9,2% anketiranih pa meni, da se vsi večji posli sklepajo s podkupovanjem!

Osebam, ki so proti dajanju podkupnine, le-to preprečuje vest in narava, takšnih je 32,8%, 21,9% jih meni, da to ni etično in pošteno, 20,3 % jih meni, da se preživi tudi brez podkupnin, 9,4% obravnava podkupnino kot kratkoročno koristno dejanje. Brez obrazložitve je bilo le 10,9% odgovorov!

Naslednje vprašanje **»Ali bi lahko v odstotkih oz. v absolutnih zneskih rekli, za kakšno ceno oz. znesek bi bili za pridobitev dobrega posla pripravljeni dati/prejeti podkupnino?«**

je med anketiranci povzročilo precej burno reakcijo, ki sem je bila deležna po telefonu, pa tudi pismeno. Na splošno so največ prahu med anketiranci dvignila vprašanja, ki se nanašajo na podkupnine. Vsi (klicev je bilo 7, dobila pa sem tudi ostro, skoraj grozilno pismo podjetnika proti takšni anketi), ki so reagirali proti takšnim vprašanjem, so izražali odločno nasprotovanje kakršnemukoli podkupovanju. Rezultati ankete se s to reakcijo ne ujemajo, saj je med odgovori izrecno proti dajanju oz. prejemanju podkupnine le 19,4% anketiranih. Odgovori na to vprašanje pa povedo, da je 17,3% anketiranih pripravljeno plačati za podkupnino do 5% pogodbene vrednosti, 11,2% do 10% pogodbene vrednosti, 2% do 25% pogodbene vrednost 4,1% do 50 %

pogodbene vrednosti in 2% celo nad 50 % pogodbene vrednosti. Če seštejemo število oseb, ugotovimo, da je kar 36,6 % podjetnikov pripravljeno dati oz. prejeti podkupnino.

Odgovori na to vprašanje so mi dali potrditev, da je bilo vprašanje še kako umestno in da so reakcije užaljenih in jeznih posameznikov, češ kako si drznemo s takimi vprašanji drezati vanje, neupravičene.

Anketirancem sem postavila tudi vprašanje:

»Ali vas zavoljo nekega konkretnega ravnanja pri opravljanju poslovne dejavnosti kdaj » peče vest?«

Odgovor »da« je podalo 20,41% anketiranih, » ne« pa 75,5%, medtem ko je brez odgovora ostalo 4,1 % anketiranih.

Naslednje vprašanje se je glasilo:

»Kaj se vam zdi boljše?

- **uspešno poslovati za ceno slabega spanca – zakaj?**
- **manj uspešno poslovati in dobro spati – zakaj?«**

Za prvi odgovor se je odločilo 13,3% anketiranih, pri čemer kot razlog za to odločitev navajajo odgovore, ki sem jih združila v sledeče skupine:

- če posluješ drugače, propadeš - 38,5% odgovorov,
- to je cena za obstoj in napredek - 15,4% odgovorov,
- vsak zasebnik ima kakšno hibo - 7,7% odgovorov,
- brez odgovora je bilo 38,4% anketiranih, ki menijo, da je na prvem mestu uspešno poslovanje, potem pa miren spanec.

Za drugi odgovor - manj uspešno poslovanje in zato boljše spanje, se je odločilo 82,7% anketiranih. Svoje odgovore so utemeljevali s sledečimi argumenti:

- na prvem mestu sta zdravje in miren spanec - 28,4% odgovorov,
- čista vest in poštenost sta prva - 12,2% odgovorov,
- nepoštenost se slej ko prej maščuje, zato delamo na dolgi rok – 13,6% odgovorov,
- pošteno poslovanje še ne pomeni, da je poslovanje neuspešno- 6,2% odgovorov,

- ni vse v denarju, posel je le en del življenja – 6,1% odgovorov,
- brez odgovora je bilo 23,5% anketiranih. Zanje je bolj kot uspešno poslovanje pomemben miren spanec.

Na trditev:

»S sponzoriranjem kulturnega ali športnega dogodka oz. nakazilom denarja za humanitarne namene lahko izboljšam svojo moralno podobo;«

je 44,9% anketirancev odgovorilo z »da«, 52 % se s tem ne strinja, 3,1% pa na vprašanje ni odgovorilo.

Odgovori na to vprašanje so mi dali potrditev, da je bilo še kako umestno in da so reakcije posameznikov, kako se drznemo s takimi vprašanji drezati v podjetnike, neutemeljene.

5.3.5 Stališča anketirancev do poslovanja na podlagi industrijske špionaže

Na vprašanje **»Ali se vam zdi, da se poslovni ljudje poslužujejo tajnega zbiranja podatkov pri konkurenci?«**

je presenetljivo velik odstotek - kar 88,8% odgovorilo z »da«, z »ne« pa le 7,1%, medtem ko je bilo brez odgovora 4,1% anketiranih.

Na nadaljnje vprašanje **»Ali se vam to zdi etično in zakaj ?«**

- 37,9% anketiranih odgovarja pritrdilno. V zagovor temu 36,4% navaja, da je to potrebno zaradi kvalitete in uspeha podjetja; 30,3% jih meni, da je to potrebno zaradi ugotavljanja položaje konkurence in prehitevanje le-te; 24,2% govori, da je to nujno zlo, vendar naj ne škoduje konkurenci; 6,1% jih navaja, da tudi konkurenca opreza naokoli; 3% jih je brez odgovora.

- 59,8% pa smatra, da to ni etično. Pri tem odgovora ne komentira ali odgovarja, da ne ve. Takih je kar 65,3 % anketiranih. Da to ni etično in pošteno meni 22,5% anketiranih. Nasprotniki tajnega zbiranja podatkov pa navajajo, da je vdor v poslovni svet obsojanja vreden, da tiči uspeh v lastnih zamislih, da bi podatki konkurentov morali biti javni, dostopni...

Na vprašanje **»Ali ste se tudi sami kdaj tajno zbirali podatke pri konkurenci?«**

jih je pritrdilno odgovorilo 19,4%, nikalno 75,5%, brez odgovora pa je 5,1% anketirancev. Pri pritrdilnem odgovoru prihaja do razlike med pravnimi in fizičnimi osebami, saj se je tega prijema lotilo več pravnih (25,6%) kot fizičnih oseb (14,5%).

Na vprašanje

»Ali je etično, če nekdo zaposluje delavce pri konkurenci, da bi izvedel za njihove poslovne skrivnosti?«

je le 7,1% anketiranih menilo da je, kar 90,8% pa je odgovorilo z »ne«, 2% pa se za odgovor ni opredelilo.

5.3.6 Stališča anketirancev do kršenja poslovne politike/etike

Podjetnikom sem postavila vprašanje

»Ali se vam zdi etično, če nekdo pooblašča zaposlene za kršenje poslovne politike?«

Le 2% anketirancev pravi, da je to etično, 95,9% meni da je to neetično, 2% pa ni podalo svojega mnenja.

Dokaj nizek odstotek 9,2% anketiranih, je na vprašanje

»Ali se vam zdi etično, če nekdo prevzame zasluge za delo zaposlenih?«

odgovorilo pritrdilno. 87,7% jih meni, da to ni etično, 3,1% je bilo neopredeljenih.

Pritrdilnih odgovorov na vprašanje

»Ali se vam zdi etično, če nekdo porabi za delo več časa, kot je potrebno ?«

je bilo nekoliko več in sicer 21,4%. S to trditvijo se ne strinja 75,5%, brez odgovora je bilo 3,1% anketiranih.

5.3.7 Stališča anketirancev glede etike poslovnih partnerjev

Anketiranci so na vprašanje

»Ali se vam zdijo vaši poslovni partnerji etični?« pritrdilno odgovorili z 60,2%, z ne 21,4 %, 15,3 % se za odgovor ni moglo odločiti, brez odgovora je bilo 3,1% anketiranih.

V odgovorih na vprašanje

»Če bi morali razložiti, kdo je po vašem mnenju bolj poslovno etičen – vi ali vaši poslovni partnerji?«

je sebe za bolj etične smatralo 71,4% anketiranih, poslovne partnerje 4,1%, neopredeljenih pa je bilo 24,5 % anketiranih.

Pri slednjem vprašanju sem anketiranim v nadaljevanju postavila še odprto vprašanje **»Zakaj tako menite?«**

Odgovore sem razvrstila v štiri skupine. Pri tem se je 32,7% anketiranih sklicevalo na spoštovanje vrednot in poštenost, 20,4% pravi, da imajo izkušnje, argumente, 13,3% se je za ta odgovor odločilo, ker poznajo sebe, verjamejo vase, so odkriti. Brez odgovora na to vprašanje je bilo 33,7 % anketiranih.

5.3.8 Stališča anketirancev v zvezi z zaposlenimi

Vprašanja s tega področja sem razdelila v več skupin in sicer

- v zvezi s samim zaposlovanjem,
- v zvezi z izkoriščanjem
- v zvezi z odpuščanjem.

Zaposlovanje tujcev sem obdelala v naslednjem poglavju.

Pri vprašanju

»Koga imate raje zaposlenega; moške, ženske in zakaj?«

se je za moške odločilo 44,9%, za ženske 21,4%, neopredeljenih je bilo 33,7% anketiranih.

Tisti, ki prisegajo na zaposlovanje moških, so navedli, da je razlog v naravi dela. Teh je bilo 65,9%, 20,5% se za moške odloča zato, ker so bolj zanesljivi, imajo manj izostankov in obveznosti izven službe, 4,5% jih meni, da se bolj posvečajo karieri, 2,3% je mnenja, da so moški bolj delavni od žensk. Brez odgovora je bilo 9,1% anketiranih.

Razlogi, ki jih anketirani navajajo za bolj zaželeno zaposlovanje žensk, so zanesljivost, strpnost, prilagodljivost ter zvestoba – teh je bilo 33,3%, 19% jih navaja natančnost in spretnost, enak odstotek (19%) pravi, da so bolj delovne od moških, nadalje

jih 19% navaja, da so kot delodajalci bolj navajeni delati z ženskami, 14,3 % se odloča za zaposlovanje žensk po občutku, 9,5% anketiranih odgovora ni podalo.

Na vprašanje

»Ali se vam zdi, da ustrezno nagrajujete svoje zaposlene?«

je pritrdilno odgovorilo 76,5% anketiranih, 8,2% pa je mnenja, da njihove zaposlene ne nagrajujejo ustrezno. Mnenje, da neustrezno nagrajujejo svoje zaposlene ima 3,6% samostojnih podjetnikov in kar 14% lastnikov podjetij. Brez odgovora o ustreznosti nagrajevanja je 15,3%.

Iz odgovorov bi lahko sklepali, da je bolje biti zaposlen pri samostojnemu podjetniku kot pri pravni osebi.

Na vprašanje

»Ali se vam zdi, da izkoriščate svoje zaposlene?«

je 78,6% anketiranih to zanikalo, 2% pa je to potrdilo. Na vprašanje ni odgovorilo 19,4% anketiranih.

Vprašanje

»Ali se vam zdi, da so vaši zaposleni leni?«

je prineslo 73,5% nikalnih odgovorov. Odgovori pokažejo na precejšnjo razliko med samostojnimi podjetniki, ki so nikalno odgovorili, teh je 63,6%, in pravnimi osebami, ki so to zanikali, teh je 86%.

Le 4,1% anketiranih meni, da imajo zaposlene leno delavce, 22,4% pa odgovora ni podalo.

Na vprašanje

»Ali je lenoba etična?«

je 76,5% anketirancev odgovorilo nikalno, 10,2% anketiranih meni, da je lenoba etična, 13,3% pa odgovorov ni podalo.

V zvezi z odpuščanjem delavcev sem anketiranim postavila vprašanje

»Ali ste kdaj imeli moralnega mačka, ko ste bili v situaciji, da ste morali odpustiti zaposlenega/no?«

Kar 25,5% anketiranih je odgovorilo z »da«, pri čemer se je pokazala precejšnja razlika med odgovori fizičnih oseb, ki jih je bilo kar 34,5% in odgovori pravnih oseb, ki jih je bilo precej manj, to je 14%. Nikalnih odgovorov na to vprašanje je bilo 29,6%, pri čemer se spet pokaže razlika med odgovori fizičnih oseb, ki so odgovorile nikalno v 18,2% in pravnih oseb v 44,2%. Kar 41,8% anketiranih je odgovorilo, da še niso bili v situaciji, ko bi morali odpustiti zaposlene, brez odgovora pa je bilo 3,1% anketiranih.

Na trditev

»V odnosu do zaposlenih je bolj primerno uporabljati monolog kot dialog; naj se ve, kdo je šef v podjetju.«

Je pritrdilno odgovorilo 31,6% anketiranih, z odgovorom pa se ne strinja 62,2% anketiranih (54,5% fizičnih in 72,1% pravnih oseb). Na trditev ni podalo odgovora 6,1% anketiranih.

5.3.9 Stališča anketirancev v zvezi z zaposlovanjem tujcev

Prvo, odprto vprašanje, ki sem ga postavila na to temo, se je glasilo:

"Kaj mislite o zaposlovanju tujcev?"

Pri tem se približno polovica odgovorov nagiba v prid zaposlovanju tuje delovne sile, druga polovica pa je do zaposlovanja tujcev nezaupljiva. 40,8% anketiranih je navedlo, da je zaposlovanje tujcev pozitivno, zaželeno in v redu, 19,4% jih meni, da je zaposlovanje tujcev primerno le, če ni Slovencev za ta dela, 18,4 % zaposlovanju tujcev izrecno nasprotuje, 10,2% navaja, da nima izkušenj s tem, 5,1% je prepričanih, da so boljši delavci od domače delovne sile, 3,1% pravi, da so slabi, nesposobni, 9,2% na vprašanje ni odgovorilo.

Nadalje sem anketirane povprašala

"S kom je lažje delati: z domačo ali s tujo delovno silo in zakaj?"

Polovica – 50% anketiranih meni, da je lažje delati z domačo delovno silo, 18,4%

jih meni, da je lažje delati s tujo delovno silo, brez odgovora ali za odgovor ne vem se je odločilo 31,6% anketiranih.

Naslednje vprašanje se je nanašalo na mnenje glede lenobe

"Kdo je po vašem mnenju bolj len: domači ali tuji delavci?"

Zanimivo je, da pri tem vprašanju kar 53,1% anketiranih ni podalo odgovora. Da je bolj lena domača delovna sila je odgovorilo 26,5% anketiranih, medtem ko za bolj leno šteje tujo delovno silo 20,4% anketiranih. Pri tem pa je zanimivo, da smatra tujo delovno silo za bolj leno od domače le 11,6% samostojnih podjetnikov - fizičnih oseb in nekoliko več 27,3% pravnih oseb.

V zadnjem vprašanju na temo tujcev

"Koga lažje odpustite: domačega ali tujega delavca?"

je le 5,1% anketiranih navedlo, da lažje odpusti domačega delavca, 42,9% jih navaja, da lažje odpustijo tujca, 52% jih ne ve, ali niso navedli odgovora.

5.3.10 Stališča anketirancev do laži

V zvezi z lažjo sem anketirancem postavila nekaj trditvev.

Prva se je glasila:

»Laž je opravičljiva, če prinaša korist.«

Z njo se je strinjalo 17,3% anketiranih, 73,5% se s trditvijo ni strinjalo, brez odgovora je ostalo 9,2% anketiranih.

Z drugo trditvijo

»Laž je opravičljiva, če drugemu ne škoduje.«

se je strinjalo 54,1% anketiranih, 42,9% se s trditvijo ni strinjalo, brez odgovora je ostalo 3,1% anketiranih.

S tretjo trditvijo

»Laž ni opravičljiva v nobenem primeru.«

se je strinjalo 48% anketiranih, 34,7% se s trditvijo ne strinja, odgovora ni podalo 17,3% anketiranih.

Zadnja trditev v zvezi z lažjo se je glasila:

»Pri reklamiranju izdelka ali storitve je dopustno pretiravanje ali celo manjša laž.«

Z »da« je na to trditev odgovorilo 30,6% anketiranih, 68,4% se s tem ne strinja, 1% anketiranih na trditev ni odgovorilo.

5.3.11 Stališča anketirancev v zvezi odnosom etika – družba oz. država

Anketirancem sem postavila vprašanje:

»Kdo vas po vašem mnenju najbolj sili v to, da občasno ravnate neetično?« Pri tem sem navedla kot možne odgovore: **drugi, družba, država s svojo (nenasitno) davčno politiko, država s svojimi pretiranimi administrativnimi zahtevami, konkurenca, nihče, nekaj drugega (opišite)**. Podala sem možnost izbire treh odgovorov, ki so jih anketiranci označili z 1 – tiste, ki najbolj, z 2 – tiste, ki nekoliko manj in s 3 – tiste, ki najmanj vplivajo na neetično ravnanje.

Odgovori so pokazali, da podjetniki smatrajo, da na njihovo občasno neetično ravnanje najbolj vplivajo sledeči razlogi:

- 24,7% odgovorov se je nanašalo na državo s svojo nenasitno davčno politiko,
- 24,2% jih je mnenja, da je razlog v državi s svojimi pretiranimi administrativnimi zahtevami,
- 14,9% jih je navedlo, da je to potrebno zaradi preživetja,
- 7,9% jih meni, da je kriva družba,
- 6,5% navaja druge,
- 6,5% vidi razlog v konkurenci,
- 3,6% meni, da je to zaradi negotovosti,
- ostali odgovori so se nanašali še na : dokazovanje, tekmovanje, splošno situacijo,
- brez odgovora je ostalo 3,2% anketiranih,
- le 5,6% anketiranih pa je navedlo, da jih nihče ne sili v občasna neetična

ravnanja.

Anketirane se v nadaljevanju povprašala:

»Kaj je za vas večji problem :

- ***nestimulativna davčna politika, ki malemu podjetniku preveč pobere***
- ***prezahtevna in neustrezna zakonodaja, ki nalaga preveč administrativnih del.***«

Odgovori so pokazali, da je za podjetništvo večji problem prezahtevna in neustrezna zakonodaja. Za ta odgovor se je odločilo 44,9% anketiranih, medtem ko je za 37,8% anketiranih večji problem nestimulativna davčna politika, ki preveč pobere. Kar 17,3% anketiranih pa se ni moglo odločiti za katerega izmed odgovorov.

Naslednje vprašanje se je glasilo :

»Kakšna zakonodaja na vašem poslovnem področju bi bila, po vašem mnenju, najbolj ustrezna (opišite)?«

Odgovore sem razvrstila v sedem skupin, pri čemer je

- 39,8% anketiranih mnenja, da bi morala biti enostavnejša, svobodnejša
- 32,7% se navdušuje za bolj pravično in razvojno,
- 7,1% želi bolj stabilno in ne neprestano menjajočo,
- 6,2% meni, da bi morala biti prilagojena velikosti podjetja
- 6,2% želi primerljivo z Evropo,
- 4,8% meni, da je obstoječa zakonodaja v redu,
- 24,5% ne ve ali na vprašanje ni odgovorilo.

Na trditev :

»Vlada ima preveč zakonov, ki regulirajo poslovanje podjetij.«

je pritrdilno odgovorilo 81,6% anketiranih, 16,3% se s tem ne strinja, 2% ne ve, oz. ni odgovorilo.

Na naslednjo trditev:

»Vlada ima preveč zakonov, ki regulirajo moje zasebno življenje.«

je z »da« odgovorilo 55,1% anketiranih, z »ne« pa 44,9%.

Primerjava stališč anketirancev do zadnjih dveh trditev kaže na to, da se podjetniki pri svojem poslovanju čutijo mnogo bolj omejene in nesvobodne kot v zasebnem življenju.

Anketirancem sem postavila odprto vprašanje o tem,

"katera institucija v naši družbi se vam zdi najbolj etična?"

Kar 41,8% anketiranih ni odgovorilo ali pa so izjavili, da ne vejo, 15,3% so navedli dobredelne in prostovoljne organizacije, 14,3% jih je izjavilo, da takih organizacij ni, 10,2% jih meni, da so to zdravstvene in invalidske organizacije 5,1% navaja sodišče in cerkev, ostali pa šole, medije, kulturne in športne organizacije.

Na naslednje vprašanje,

"kateri poklic v naši družbi se vam zdi najbolj etičen?"

je brez odgovora ostalo 34,7% anketiranih, 22,5% je mnenja, da so to zdravniki in medicinske sestre, 9,2% jih meni, da je etičen vsak poklic, če se opravlja pošteno, 8,2% navaja učitelje in sociologe, 6,1% meni, da so to sodniki in odvetniki, enak odstotek jih meni, da ni etičen noben poklic, ostali navajajo novinarje in duhovnike 4,1%, "moj poklic" 3,1%, prostovoljno delo 3,1%, pod 3% pa so še gospodinje, nune, gorski reševalec, bankir...

Na vprašanje:

»Ali se vam zdi, da vas sama vaša dejavnost občasno potiska v neetična ravnanja?«

je 51% anketiranih odgovorilo nikalno, 46,5% pa pritrdilno, le 2% anketiranih na vprašanje ni odgovorilo, ali pa so odgovorili z »ne vem«.

Podjetnikom sem postavila odprto vprašanje o tem,

»kaj po vašem mnenju najbolj usodno vpliva na vaše poslovne odločitve?"

Največji odstotek, 36,7% anketiranih, je odgovorilo, da je to ekonomski vidik oz. denar, 17,4% jih meni, da je to lastno mnenje in odločitve, 16,3% navaja slabo

gospodarsko stanje, 12,2% pritisk in nezaupljivost strank, 5,1% meni, da je to država s svojimi zakoni, 2% razvoj tehnologije, 1% konkurenca, 14,3% pa ne ve, ali ni podalo odgovora.

Odprto vprašanje :

»Kaj po vašem mnenju najbolj usodno vpliva na poslovne odločitve vaših poslovnih partnerjev?«

je pokazalo, da je glavnina odgovorov enaka kot pri prejšnjem odgovoru, saj je ekonomski vidik oz. denar navedlo 30,5% anketiranih, kvaliteto in doslednost kot razlog je navedlo 16,3% anketiranih, pomanjkanje zaupanja 11,2% anketiranih, enak odstotek vidi razlog v konkurenci in globalizaciji, 4,1% v državi in njenih zakonih, 2% v pohlepu, 25,5% anketiranih pa na vprašanje ni odgovorilo, ali je odgovorilo z »ne vem«.

5.3.12. Stališča anketirancev v zvezi etiko obrtnikov ter problemi in cilji poslovanja

V zvezi z odnosom obrtnikov do etike, sem anketirancem postavila pet trditev

Prva se je glasila

»Obrtniki so najbolj etična skupina občanov.«

Temu je pritrdilo 12,2% anketiranih, od tega 18,2% samostojnih podjetnikov in le 4,7% pravnih oseb. Nikalnih odgovorov je bilo 70,4%, od tega so trditev zanikali samostojni podjetniki v 63,6%, pravne osebe pa v 79,1%. Brez odgovora je bilo 17,3% anketiranih.

Druga trditev se je glasila

»Obrtniki so bolj etični kot lastniki večjih podjetij.«

Z »da« je odgovorilo 36,7% anketiranih, od tega 41,8% fizičnih oseb in 30,2% pravnih oseb. Odgovor »ne« je podalo 43,9% anketiranih, od tega 34,5% fizičnih in 55,8% pravnih oseb. Brez odgovora oz. z »ne« je bilo 19,4% anketiranih.

Tretja trditev je primerjala obrtnike, lastnike večjih podjetij in ostale ljudi in se je glasila :

»Obrtniki so bolj etični kot lastniki večjih podjetij, vendar manj kot drugi ljudje.«

S to trditvijo se je strinjalo 20,4% anketiranih, z njo se ni strinjalo 52% anketiranih z »ne« ali brez odgovora je bilo 27,6% anketiranih.

Na trditev:

»Obrtniki so najmanj etična skupina skupina občanov,«

je z »da« odgovorilo 9,2% anketiranih, od tega 12,7% fizičnih in 4,7% pravnih oseb. Odgovor »ne« je podalo 69,4% anketiranih, od tega 65,5% fizičnih in 74,4% pravnih oseb. Odgovor »ne vem« in brez odgovora je podalo 21,4% anketiranih.

Naslednja trditev se je glasila:

»Obrtnike oz. podjetnike samo poslovanje sili v neetična ravnanja.«

Z njo se je strinjalo 36,7% anketiranih, 46,9% anketiranih pa meni, da to ni res. Brez odgovora oz. odgovor »ne vem« je podalo 16,3% anketiranih.

V naslednje vprašanje sem anketirane (odprto vprašanje) povprašala po tem:

»Kaj je za vas največji/najhujši problem vašega poslovanja?«

Pri tem vprašanju so navzoči podali en ali več odgovorov. Rezultati pokažejo, da je kar 35,7% anketiranih odgovorilo, da je to finančna nedisciplina, 13,3% navaja preobilno administracijo, enak odstotek konkurenco in podrejanje večjim sistemom. Prav tako 13,3% anketiranih navaja prezahtevno zakonodajo, 8,2% jih meni, da je to pomanjkanje dela, 7,1% prenizke cene, 3,1% jih meni, da je to premalo časa za zasebno življenje, 2,1% anketiranih meni, da je to:

- delo na črno in nelojalna konkurenca,
- preveliki davki in dajatve,
- težave, povezane s tranzicijo,
- težave pri zaposlovanju (iskanju) dobrih delavcev

1% jih je menilo, da je to negotovost in tveganje, brez odgovora oz. z »ne vem« je bilo 9,2% anketiranih.

Na naslednje odprto vprašanje:

»Kaj je vaš glavni cilj poslovanja?«

so bili podani odgovori (posamezniki so podali enega ali več odgovorov), ki sem jih združila v naslednje skupine:

- pozitivno poslovanje – 27% odgovorov,
- dobro opravljeno delo – 19,7% odgovorov,
- zaupanje partnerjev in dober image – 23,4% odgovorov,
- preživetje – 15,5% odgovorov,
- dobiček, denar – 7% odgovorov,
- zaslužiti in z denarjem dobro živeti – 6,3% odgovorov,
- biti najboljši v svoji branži – 1,7% odgovorov,
- ohraniti tradicijo – 1% odgovorov,

Brez odgovora ali z »ne vem« je bilo 5,7% anketiranih.

5.4 Analiza rezultatov

Anketiranci načeloma verjamejo v trditev, da je vsak človek v principu dober. Poštenost je zanje garancija za uspešno poslovanje in dobre odnose s poslovnim partnerjem. Sebe ne smatrajo za bolj etične od poslovnih partnerjev. Nezakonitosti ne povezujejo z neetičnostjo. Po večinskem mnenju je lahko neko dejanje nezakonito, pa zato ni neetično.

Večina trdi, da si lahko zasebno etičen, v poklicnem življenju pa je dopustno drugačno ravnanje.

Uporaba storitev lastne obratovalnice oz. obrti za lastne, privatne namene se večini zdi nekaj samoumevnega. Odnos do uporabe sredstev obratovalnice za privatne namene po vsej verjetnosti izhaja iz dejstva, da večina podjetnikov dejavnost opravlja v prostorih, ki so njihova osebna last, da podjetnik - fizična oseba lahko razpolaga z gotovino na transakcijskem računu tudi za lastne potrebe in da njegovo podjetje ni izvzeto iz njegove osebne lastnine, temveč je njegova last kot je to npr. osebno vozilo ali stanovanjska hiša. Pri tem ne smemo spregledati dejstva, da lastniki podjetja oz. obratovalnice, na lažji način kot managerji v večjih podjetjih uporabijo poslovna sredstva tudi za osebne namene, saj imajo v rokah vse poslovodne funkcije.

Poneverjanje računov za stroške za večino ni etično, kadar pa gre za manjše vsote, takšno ravnanje dopuščajo. Moralnost se po njihovem mnenju meri z višino »spornega« zneska oz. velikostjo goljufije in ni odvisna od samega dejanja.

Moje mnenje je, da se moralnost ne more meriti z velikostjo goljufije, ampak predstavlja poneverjanje računov za stroške enako etično nesprejemljivo dejanje, ne glede na višino ponarejenega zneska.

Dajanja in prejemanja daril za prednostno obravnavanje ne odobravajo, manjši prekršek je, kadar so darila namenjena pridobitvi posla.

Skoraj desetina anketiranih meni, da se vsi večji posli sklepajo s podkupovanjem.

Čista vest in dober spanec sta večini pomembnejša kot uspešno poslovanje na nemoralni podlagi.

Izrecno je proti dajanju oz. prejemanju podkupnine le petina anketiranih. Več kot tretjina podjetnikov je pripravljena dati oz. prejeti podkupnino. Slabe vesti ob dajanju oz. prejemanju podkupnin večina tistih, ki občasno tako posluje, nima.

Polovica jih meni, da svojo moralno podobo lahko izboljšajo s sponzoriranjem kulturnega ali športnega dogodka oz. nakazilom denarja za humanitarne namene.

V praksi se podjetniki pogosto pojavljajo kot sponzorji različnih dogodkov.

Velika večina anketiranih meni, da se poslovneži poslužujejo tajnega zbiranja podatkov pri konkurenci, pri tem pa se skoraj polovici anketiranih to zdi nekaj normalnega. Kar petina se je takšnega zbiranja podatkov lotila tudi sama.

Pooblaščenje zaposlenih za kršenje poslovne politike, prevzem zaslug za delo zaposlenih ter poraba več časa za delo, kot je potrebno, se veliki večini ne zdijo etični.

Poslovne partnerje kot etične ocenjuje dobra polovica anketiranih, sebe ocenjujejo kot bolj etične od poslovnih partnerjev.

Podjetniki raje zaposluje moško delovno silo od ženske. Razloge za to vidijo v naravi dela, moški so po njihovem bolj zanesljivi, manj izostajajo z dela, imajo manj obveznosti izven službe, in se bolj posvečajo karieri.

Razlogi, ki jih anketirani navajajo za bolj zaželeno zaposlovanje žensk, pa so zanesljivost, strpnost, prilagodljivost, zvestoba, natančnost, spretnost, večja delavnost kot pri moških...

V zvezi z nagrajevanjem zaposlenih tri četrtine anketiranih meni, da jih nagrajuje ustrezno, le peščica je ocenila, da nagrajujejo neustrezno. Pri tem pa se je pokazala velika razlika med fizičnimi in pravnimi osebami. Mnenje, da neustrezno nagrajujejo svoje zaposlene, ima štirikrat več lastnikov podjetij kot samostojnih podjetnikov.

Menijo, da ne izkoriščajo svojih zaposlenih. Svoje delavce ocenjujejo kot pridne, lenoba je zanje neetična.

Pri odpuščanju delavcev ima moralnega mačka več obrtnikov kot podjetnikov.

Če verjamemo odgovorom, potem je mnogo bolje biti zaposlen pri samostojnemu podjetniku - obrtniku kot pri pravni osebi v malem podjetju. Večina podjetnikov v odnosu do delavcev uporabljajo dialog. Za bolj trdo obliko vodenja se ponovno pokažejo lastniki podjetij - pravnih oseb, kjer je monolog, kot način komunikacije, bolj pogost kot pri obrtnikih.

Stališča anketirancev v zvezi z zaposlovanjem tuje delovne sile so razdeljena na dva nasprotujoča si pola. Prva polovica anketiranih odobrava zaposlovanje tuje delovne sile, druga polovica pa je do zaposlovanja tujcev nezaupljiva, nekateri temu izrecno nasprotujejo. Menijo, da je lažje delati z domačo delovno silo. Nasprotno pa druga polovica meni, da je lažje delati s tujo delovno silo.

Kot bolj leno ocenjujejo domačo delovno silo, pri čemer se ponovno pokaže razlika med obrtniki, ki smatrajo tujo delovno silo za bolj delovno kot podjetniki.

Skoraj desetkrat več anketiranih meni, da je lažje odpustiti tujega delavca, kot domačega.

Laži kot sredstva za dosego koristi ne odobravajo. A v primeru, da drugemu ne škoduje, je opravičljiva za več kot polovico anketiranih. Za večino ni opravičljiva tudi pri reklamiranju izdelka.

Podjetniki smatrajo, da jih v občasno neetično ravnanje najbolj sili država s svojo nenasitno davčno politiko, pretiranimi administrativnimi zahtevami, boj za preživetje, krivijo družbo, konkurenco, le peščica navaja, da jih nihče ne sili v občasna neetična ravnanja.

Ocenjujejo, da je za podjetništvo največji problem prezahtevna in neustrezna zakonodaja. Ta bi morala biti enostavnejša, svobodnejša, pravična, razvojna, bolj

stabilna, prilagojena velikosti podjetja in primerljiva z Evropo. Velika večina meni, da imamo preobsežne in neustrezne zakone, ki regulirajo poslovanje podjetij.

Podjetnikom se najbolj etične v naši družbi zdijo dobrodelne, prostovoljne, zdravstvene in invalidske organizacije.

Kot najbolj etične poklice v naši družbi so navedli zdravnike in medicinske sestre, nadalje navajajo učitelje in sociologe, slaba desetina meni, da je etičen vsak poklic, če se opravlja pošteno.

Skoraj polovica anketiranih meni, da jih že samo dejstvo, da opravljajo gospodarsko dejavnost, občasno potiska v neetična ravnanja.

Na njihove in na poslovne odločitve njihovih partnerjev najbolj usodno vpliva ekonomski vidik oz. denar, sledi lastno mnenje in odločitve, slabo gospodarsko stanje, pritisk in nezaupljivost strank, država s svojimi zakoni....

Obrtniki sebe ne ocenjujejo kot najbolj etično skupino občanov, kljub temu pa menijo, da so bolj etični kot lastniki večjih podjetij. Podjetniki imajo o obrtnikih slabše mnenje.

Obrtnike med najmanj etično skupino občanov uvršča slaba desetina anketiranih.

Kot največji problem poslovanja navajajo finančno nedisciplino, preobilno administracijo, konkurenco, podrejanje in prilagajanje večjim sistemom, prezahtevno zakonodajo, pomanjkanje dela, prenizke cene, premalo časa za zasebno življenje, delo na črno, nelojalno konkurenco, prevelike davke in dajatve, težave povezane s tranzicijo, težave pri zaposlovanju delavcev...

Kot glavni cilj poslovanja pa anketirani navajajo pozitivno poslovanje, dobro opravljeno delo, zaupanje partnerjev, ugled, preživetje, dobiček, denar, dobro življenje, biti najboljši v svoji branži, ohraniti tradicijo.

Iz slednjega sledi presenetljiva ugotovitev, da podjetje ne predstavlja lastnikom sredstva za ustvarjanje pogojev za lastno kvaliteto življenja, saj dobiček, ki bi posledično prinesel vse to, ni v ospredju. Je res zgolj pozitivno poslovanje, dobro opravljeno delo in delo za preživetje cilj podjetnikov ?

6 SKLEP

V diplomski nalogi zajemam problematiko etike malih podjetnikov in raziskavo, s katero skušam ugotoviti njihove načine vedenja ter dejavnike, ki to vedenje določajo.

Rezultati empirične raziskave so pokazali, da obstajajo razlike med etičnimi stališči obrtnikov-fizičnih oseb in etiko podjetnikov - pravnih oseb. Obrtniki so večinoma ostreje obsodili neetična vprašanja kot podjetniki. Glavni razlog verjetno izhaja iz lastnine. Firma oz. njeno premoženje pri obrtniku ni strogo ločena od njegove zasebne lastnine. Drugič, etika obrtnika je v neposredni povezavi s poslovno etiko njegove firme, pri pravnih osebah pa je bila odločitev za ustanovitev podjetja (pravne osebe) večkrat le orodje za pridobivanje posla in z njim povezanega čim hitrejšega zaslužka.

Podjetniki delujejo na številnih področjih v notranjem in zunanjem okolju, ki jim po eni strani dajejo pogoje za delovanje, po drugi strani pa jim postavljajo ovire. Na vsakem področju se poraja neetično vedenje, ki sicer lahko prinese kratkoročno korist, dolgoročne pa nikakor ne.

Anketirani obrtniki in podjetniki nimajo univerzalnih vedenjskih vzorcev za vse primere ravnanj. Njihova reakcija je v veliki meri odvisna od okoliščin, v katerih poteka.

Poslovno etiko po njihovem mnenju najbolj rahlja družba, v kateri je preveč dovoljenega.

Večina anketiranih se zaveda svojih neetičnih ravnanj. Obžalujejo svoje vedenje in skušajo na vsak način najti opravičilo zanj, kar najpogosteje utemeljujejo s tem, da je bilo to najbolj koristno za podjetje.

Na podlagi izvedene raziskave bi lahko zaključili, da so obrtniki in podjetniki dokaj etični, čeprav njihova etika ni vedno na zavidljivem nivoju. Opravičilo za to bi lahko našli v trdem boju za obstanek, kjer je za poslovno etiko zelo malo prostora.

Etika je osebna kvaliteta. Posameznik s svojo voljo je tisti, ki odloča o načinu ravnanja. Pri tem pa ne bi smeli zanemariti pomena ekonomskega sistema in države, ki morata ustvariti zdrave pogoje za etično poslovanje.

Sklep

Osnove podjetniške kulture bi morali vključiti izobraževalni sistem. Glede na to, da je človekov moralni čut učljiv, je naloga izobraževalnega sistema na vseh nivojih, da vzgaja mlade v smeri moralnih vrednot. Med najbolj poklicanimi za izboljšanje stanja bi morale biti tudi stanovske organizacije podjetnikov. Z uvajanjem etičnih kodeksov, osveščanjem podjetnikov, spreminjanjem tradicionalnega pojmovanja (podjetniški kriterij) uspeha v sodobni pojem uspeha (socialna zavest, etično obnašanje...) in vključevanjem etike v poslovanje v tolikšni meri, da bi ta postala prevladujoče obnašanje in s tem del njihovega življenja, bi konkretno lahko začeli spreminjati odnos in posledično stanje na področju podjetniške etike.

Razvito poslovno etiko pa lahko pričakujemo šele takrat, ko bodo gospodarstvo, država in celotno družbeno okolje omejili priložnosti za nemoralno ravnanje in dosegli ustrezno stopnjo zrelosti in učinkovitosti.

LITERATURA

- Dunfee, Thomas, in David Robertson. 1988. *Business Ethics-Study Guide*. Philadelphia: The Wharton School - The Aresty Institute of Executive Education.
- Jelovac, Dejan. 1997. *Poslovna etika (skripta)*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani.
- Jelovac, Dejan. 1994. *Managerski etični kodeks*. Ljubljana: Manager.
- Možina, Stane. 1998. *Poslovno komuniciranje*. Maribor: Založba Obzorja.
- Osredečki, Eduard. 1992. *Poslovni bonton*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije
- Pagon Milan, in Brane Lobnikar. 1996. *Problem etičnega ravnanja managementa : socialno - psihološki in komunikološki vidiki*. Revija za management, informatiko in kadre: TI Organizacija.
- Sruk, Vladimir. 1999. *Leksikon morale in etike*. Maribor : Ekonomsko-poslovna fakulteta.
- Štimac, Martina. 1992. *Poslovna etika*. Zagreb: Ekonomski analitičar.
- Tavčar, Mitja I. 1994. *Etika in moralno delovanje managementa*. Radovljica: Didakta
- Tavčar, Mitja I. 1995. *Osnove managementa*. Portorož: Visoka pomorska in prometna šola v Piranu.
- Tavčar, Mitja I. 1995. Strokovno in etično odločanje v managementu – nabor vidikov in modelov za odločanje. *Organizacija in kadri, Kranj* : 349-368.
- Tavčar, Mitja I. 1997. *Razsežnosti strateškega managementa*. Koper: Visoka šola za management Koper.

VIRI

- Obrtna zbornica Slovenije. 1998. *Delo na črno*. Interno gradivo, Obrtna zbornica Slovenije.
- Obrtna zbornica Slovenije. 2006. *Obrt v številkah 2006, statistični pregled*. Poslovni dokumenti, Obrtna zbornica Slovenije.
- Obrtni zakon. *Uradni list RS*, št. 40/04.
- Gospodarska zbornica Slovenije. 2006. Vstopna stran. [Http://www.gzs.si/register](http://www.gzs.si/register)

Literatura in viri

(20.8.2006).

Obrtna zbornica Slovenije. 2006. Vstopna stran.

[Http://www.ozs.si/register.asp?IDpm=14](http://www.ozs.si/register.asp?IDpm=14) (20.8.2006).

Zakon o delovnem razmerju. *Uradni list RS*, št. 42/02.

Zakon o gospodarskih družbah. *Uradni list RS*, št. 42/06.

Zakon o varnosti in zdravju pri delu. *Uradni list RS*, št.56/99.

PRILOGE

Priloga 1 Poslovna etika obrtnikov in podjetnikov

POSLOVNA ETIKA OBRTNIKOV IN PODJETNIKOV
--

Vprašalnik je del raziskave, namenjene ugotavljanju odnosa obrtnikov in podjetnikov do etičnih vprašanj.

Pravilnih in napačnih odgovorov ni. Zagotovljena je popolna anonimnost. Za uspeh projekta je vaše mnenje zelo pomembno, zato vas lepo prosim, da odgovorite na vsa vprašanja.

Prosim vas, da v prvih dveh skupinah vprašanj svoje odgovore označite v vsaki vrstici in sicer z »da«, če se strinjate oz. »ne«, če se ne strinjate.

	»JE ETIČNO, ČE NEKDO...«	DA	NE
1.	uporablja storitve lastne obratovalnice oz obrti za lastne, privatne namene ?		
2.	poneveri račun za stroške za več kot 10 % nad pravim zneskom?		
3.	poneveri račun za stroške za manj kot 10 % nad pravim zneskom?		
4.	obdaruje nekoga v zameno za prednostno obravnavanje?		
5.	prejme darilo v zameno za prednostno obravnavanje?		
6.	pooblašča zaposlene za kršenje poslovne politike?		
7.	prevzame zasluge za delo zaposlenih?		
8.	zaposluje delavce pri konkurenci, da bi izvedel za njihove poslovne skrivnosti?		
9.	porabi za delo več časa, kot je potrebno?		

	»KAKŠNO JE VAŠE MNENJE O...«	DA	NE
10.	Predpisani etični kodeks pomaga (oz. bi) pri odločanju.		
11.	Večini podjetij ni mar za posamezne kupce oz. stranke, pač pa zgolj za zaslužek		
12.	Večina podjetij in obrtnikov poskuša z menoj poslovati pošteno, zato tudi jaz poskušam poslovati z njimi pošteno.		
13.	Svobodno podjetništvo je najboljša oblika ekonomskega sistema.		
14.	Večini prodajalcev ni moč zaupati- rečejo karkoli, samo, da prodajo.		
15.	Vlada ima preveč zakonov, ki regulirajo poslovanje podjetij.		
16.	Vlada ima preveč zakonov, ki regulirajo moje življenje.		
17.	Vsak človek je v principu dober.		
18.	Če z osebo posluješ pošteno, bo tudi ona poslovala pošteno.		
19.	Če je nekaj nezakonito, potem je tudi neetično.		
20.	Bolj etičen sem od drugih.		
21.	Pri reklamiranju izdelka ali storitve je dopustno pretiravanje ali celo manjša laž.		

Priloga 1

22. Kaj je za vas etika ?

23. Kaj je za vas morala ?

24. Kako ocenjujete splošno etično stanje družbe v današnjem času ?

25. Ali se vam pri vašem poslovanju zdi etika potrebna ?

- da - zakaj

- ne - zakaj

26. Ali je po vaše dobro govoriti o etiki v vaši poslovni dejavnosti ?

- da
- ne

27. Ali se vam zdijo etični vaši poslovni partnerji ?

- da
- ne

28. Če bi morali razložiti, kdo bi bil bolj poslovno etičen – vi ali vaši poslovni partnerji ?

- jaz
- poslovni partnerji

29. Zakaj tako menite?

30. Med zasebnim in poklicnim življenjem je moč potegniti ločnico. Možno je, da je nekdo visoko moralem v zasebnem življenju, v poklicnem pa je njegova moralnost odvisna od situacije.« ,

- da
- ne

31. Poslovne etike se ne da naučiti, človek pač ima moralne vrednote ali pa jih nima, zato je izobraževanje na področju etike nesmiselno

- da
- ne

32. Etika se ukvarja z vzvišenimi , absolutnimi standardi dobrega in zlega , zato je za vsakodnevne odločitve neuporabna.

- da
- ne

33. Ali je po vašem mnenju poslovni svet manj etičen od splošne družbe ?

- da
- ne

34. Katera institucija v naši družbi se vam zdi najbolj etična ?

35. Kateri poklic v naši družbi se vam zdi najbolj etičen ?

.....

36. Ali se vam zdi, da vas sama vaša dejavnost potiska v (občasno) neetično ravnanje?

- a. da
- b. ne

37. Kaj po vašem mnenju najbolj usodno vpliva na vaše poslovne odločitve ?

.....

38. Kaj po vašem mnenju najbolj usodno vpliva na poslovne odločitve vaših poslovnih partnerjev ?

.....

39. Kaj bi storili, če bi za sklenitev nekega večjega posla bilo treba dati podkupnino ?

- a - bi jo dal - zakaj ?.....
- b - ne bi je dal - zakaj ?.....

40. Ali bi lahko v procentih oz. v absolutnih zneskih rekli, za kakšno ceno oz. znesek bi bili za pridobitev dobrega posla pripravljeni **dati /prejeti** podkupnino ?

- a - do 5% od pogodbene vrednosti
- b - do 10 % od pogodbene vrednosti
- c - do 25 % od pogodbene vrednosti
- d - do 50 % od pogodbene vrednost
- e - nad 50 %

oz. za znesek (v sit - prosimo, komentirajte !)

41. Ali se vam zdi, da se poslovni ljudje poslužujejo tajnega zbiranja podatkov pri konkurenci

- da
- ne

42. Če je vaš odgovor a - ali ste mnenja, da je to etično?

- da zakaj/kdaj ?

.....

- ne zakaj ?

.....

43. Ste se tudi sami poslužili tovrstnega prijema?

- da
- ne

44. Ali ste kdaj imeli moralnega mačka, ko ste bili v situaciji , da ste morali odpustiti zaposlenega/no ?

- da
- ne
- še nisem bil(a) v tej situaciji

Priloga 1

45. Ali se vam zdi, da izkoriščate svoje zaposlene ? • da • ne

46. Ali se vam zdi, da ustrezno nagrajujete svoje zaposlene • da • ne

47. Ali se vam zdi, da so vaši zaposleni leni ? • da • ne

48. Ali je lenoba etična ? • da • ne

49. Koga imate raje zaposlenega ?

- a - moške - zakaj?

.....

- b - ženske - zakaj?

.....

50. V odnosu do zaposlenih je bolj primerno uporabljati monolog kot dialog; naj se ve, kdo je šef v podjetju

- da
- ne

51. Kaj mislite o zaposlovanju tujcev ?

.....
.....
.....

52. S kom je lažje delati: z domačo ali s tujo delovno silo?

- a – z domačo – zakaj ?

.....

- b – s tujo – zakaj?

.....

53. Kdo je po vašem mnenju bolj len: domači ali tuji delavci ?

- a - domači
- b – tuji

54. Koga lažje odpustite: domačega ali tujega delavca ?

- a - domačega
- b – tujega

55. Laž je opravičljiva, če prinaša korist . • a -se strinjam • b -se ne strinjam

56. Laž je opravičljiva, če drugemu ne škoduje. • a -se strinjam • b -se ne strinjam

57. Laž ni opravičljiva v nobenem primeru. • a -se strinjam • b -se ne strinjam